

## Vragen mbt de Belgische politiek in de 19de eeuw :

### • Ontwikkeling van de partijen vanaf het begin tot vandaag:

#### • **Algemeen:**

- ⇒ P.17-18
- ⇒ In de politieke cultuur van 1831 was geen plaats voor politieke partijen
- ⇒ Er waren wel stromingen, maar niet georganiseerd
- ⇒ Partijvorming werd in de hand gewerkt voor de opkomst van de dagbladpers
- ⇒ Structurering van het parlement in **meerderheid en oppositie** was het middel om de regering onder controle te krijgen.
- ⇒ Aantal breuklijnen:
  - Burgerij vs. Kerk
  - Stad vs Platteland
  - Kapitaal vs Arbeid
- ⇒ Liberalen vs. Katholieken = eerste grote scheidingslijn in de belgische politiek
- ⇒ De partijen ontwikkelen zich tussen 1850 en 1860
- ⇒ Vanaf 1848 wordt de confessionele breuklijn de basis van het politieke systeem.
- ⇒ Na WO I ontwikkelde het partijleven zich grotendeels volgens de breuklijnen die al voor 1914 bestonden
  - Zelfde partijen, maar andere machtsverhoudingen (bij de verkiezingen van 16 november 1919 vastgelegd)
  - De katholieken beheersten Vlaanderen, de socialisten Wallonië en de liberalen Brussel
- **Tijdens het interbellum (democratisering)**
  - ⇒ Het optreden van socialisten en christen-democraten, die goed georganiseerd waren en meer discipline aan de dag legden dan de oude burgerlijke partijen, wijzigde de stijl van regeren. Meer en meer voelden ministers zich gebonden door hun organisatie.
  - ⇒ **Enkele democratische kenmerken:**
    - De BWP drong haar ministers op aan de koning
    - **Coalitieregeringen** (deze moeten op een bestendig compromis gebaseerd zijn en kende dus een groter gewicht toe aan de partijen). Het vormen coalitieregeringen verloopt aanvankelijk moeizaam wat resulteert in het geregeld uiteenvallen van de regering (omdat de partijen het niet gewend waren om compromissen te sluiten en samen te werken)
    - De ruimte voor de **koning en de zakenwereld** werd minder groot (hoewel Albert een overwegende invloed bleef uitoefenen bij de keuze van de ministers)
    - Er was een **versterking van de politieke fracties**, ten koste van de individuele parlementsleden, maar van een echte partijdiscipline was er bij katholieken en liberalen nog geen sprake (bij de socialisten wel)
    - Door de democratisering van het parlement en de invloed van arbeidersbeweging, kreeg de overheid een grotere bemoeienis in **sociale vraagstukken**. (Ipsv een Staat als behoeder van de burgerlijke rechten en de belangen van de opkomende burgerij – 19<sup>E</sup> eeuw, was de **Staat nu de hefboom voor de materiele emancipatie** van de volksklassen)

- De doorbraak van de arbeidersbeweging oefende ook invloed uit op het sociaal-economische leven . De **syndicaten werden eindelijk door het patronaat als gesprekspartner erkend**. (=> er onstond een embryonaal circuit van sociaal-econ besluitvorming waarin niet de partijen en het parlement, maar wel de vakbonden en het patronaat een eersterangsrol zouden spelen.) (corporatisme) (tendens in héél europa)

⇒ regeringen van Nationale Unie:

- periode 1918 – 1921
- regering Van Zeeland van 1935
- 1944

⇒ Na de (tumultueuze) verkiezingen van 1936 werden de katholieke partij, de soc en de commus partij opgedeeld in twee vleugels: een Vlaamse en een Waalse

### • Katholieken:

⇒ P. 36 - 38

⇒ de **katholieke reactie op het liberale bewind en de schoolstrijd**

- als reactie op de secularisering streefde de Kerk vanaf de jaren 1850 naar een grotere maatschappelijke aanwezigheid.
- Tegelijk een **politieke bewustwording**: na de val van de laatste unionistische regering probeerden de katholieken in navolging van de liberalen permanente kiesverenigingen op te richten
- Deze ‘katholieke actie’ werd echter geremd door verdeeldheid
  - **Ultramontanen** vs meer liberaal ingestelde katholieken
  - Het ultramontanisme nam in kracht toe parallel met de toenemende vrijzinnigheid
  - Ultramontanen waren op een dubbel vlak actief
    - Ze richtten zich op het volk, dat katholiek gebleven was en dat ze kath wilden houden.
    - Wensten op politiek vlak een meer offensieve houding
- Pas met de komst van **paus Leo XIII** in 1878 en het uitbreken van de schoolstrijd werden de tegenstellingen afgezwakt.
- Leo XIII zocht een modus vivendi met de moderne liberale regimes en spoorde de ultramontanen aan hun verzet op te geven en zich meer met sociale actie in te laten.
- De **schoolstrijd zorgde voor een algemene mobilisatie van de kath** olv de bisschoppen
  - Talrijke leraars en kinderen verlieten het officieel onderwijs
  - Nieuwe kath scholen
  - Tweeledige gevolgen van de schoolstrijd
    - De katholieke partij kreeg een uitgesproken confessioneel karakter (ze trad op als bewaarder van de Kerk en godsdienst) + stevig katholiek onderwijsnet (trok 80% van de schoolgaanden aan)
    - De meeste liberalen maakten nu definitief de breuk met de Kerk en met de kerkpraktijk.

- ⇒ p. 44-46
- ⇒ De meeste leidende katholieken accepteerden aanvankelijk de grondslagen van de moderne liberale economie. (De “oude garde” was pro unionisme). Hun remedie voor de sociale problemen van de 19<sup>e</sup> eeuw bestond in religieuze en morele bescherming en het bevorderen van de spaarzin.
- ⇒ Stilaan vormt zicht rond **1880 een hervormingsgezinde beweging.**
  - Meer oog voor de materiele en economische dimensie
  - Drievoudige oorsprong (p.44)
  - Vormde een reactie zowel op het liberalisme als op het socialisme
  - 1886: Antisocialistische Katoenbewerkerbond (later beschouwd als de eerste christelijke vakbond)
- ⇒ 1891: **Rerum Novarum van Paus Leo XIII** : erkenning van de plicht van de overheid om tussen te komen in sociale kwesties en erkenning van het recht van de arbeiders om zich zelf te organiseren.
- ⇒ **Tussen 1885 – 1895: snelle uitbreiding van de katholieke sociale actie**
  - Een nogal chaotische beweging met op z’n minst vier stromingen:
    - Mutualisme
    - Landbouwersbeweging (leidde tot de stichting van de Boerenbond)
    - Christen-democratie (beoogde de politieke emancipatie van de volksklassen) (bv Daensisme)
    - Christelijk syndicalisme
      - Oprichting ACV (Algemeen Christelijk Vakverbond) in 1912
      - De vakbeweging zou de kern worden van een bredere christelijke arbeidersbeweging, die pas na WO I tot volle ontplooiing zal komen.
- ⇒ door deze uitbreiding van de katholieke sociale actie kreeg de verzuiling een nieuwe dynamiek. Niet langer hield de Kerk zich alleen bezig met onderwijs, caritas en patronage, maar ook met de materiele belangenbehartiging van de arbeiders, boeren en middenstanders. (wekt de indruk van groeiende clericalisering)
- ⇒ **1884 – 1914 : 30 jaar katholiek bewind**
  - Kan wijzen op een stabiliteit, maar toch deden zich tijdens deze periode heel wat veranderingen voor in het politieke landschap
    - Nieuwe kiezers
    - Nieuwe partij (BWP) deed haar intrede in de politiek arena
- ⇒ **Drie fasen** in het katholiek bewind:
  - **1884 – 1894** : laatste decennium van de cijnskiezers, gekenmerkt door de strijd tussen katholieken en liberalen
  - **1894 – 1900**: de socialistische partij doet, dankzij de uitbreiding van het stemrecht, haar intrede in de Kamer(maar toch behoudt de kath partij haar meerderheid)
  - **1900 – 1914** : invoering evenredige vertegenwoordiging en de kath partij weet zich toch te handhaven, hoewel hun volstreekte meerderheid precair wordt. De kath regering wordt steeds meer afhankelijk van toegevingen aan de chrstien-democraten.
- ⇒ **1890: grondwetsherziening** (kiesrecht en hervorming Senaat)
- ⇒ 1884 betekende een wezenlijke breuk met het verleden op drie vlakken:
  - Einde aan de non-interventie op sociaal vlak

- Tussenkomen van de wetgever inzake de taalwetgeving
- Aanmoediging van het katholieke lager onderwijs door staatssubsidies

- Tijdens de oorlog

- ⇒ 1916: er komt een einde aan de katholieke meerderheid. Het oorlogskabinet wordt uitgebreid met vertegenwoordigers van de linkerzijde onder impuls van Albert I

- Het Interbellum (democratisering)

- ⇒ parlementsverkiezingen 16 november 1919
- ⇒ de katholieken verliezen na meer dan '30 jaar hun volstrekte meerderheid, maar ze blijven wel de grootste partij in de Kamer
- ⇒ Er wordt een regering van Nationale Unie ingesteld (pacificatie)
  - Drie jaar lang
  - November 1918 – november 1921

- ⇒ de **christen-democratische vleugel wint aan belang**

- kern = de christelijke arbeidersbeweging (zwakker dan de soc, maar toch profiteerde ze ook van het democratisch getij)
- kreeg nu een duidelijk profiel
- 1921: **Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW)**
  - Naar voorbeeld van de BWP
  - Steunde op

- plaatselijke werkersverbonden
- nationale toetreding van het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV)
- de Landsbond der Christelijke Mutualiteiten (LMC)
- (en later) de Katholieke Arbeidersjeugd (KAJ)

- ⇒ dankzij de erkenning van de syndicale vrijheid kon de christelijke vakbond zich handhaven tegenover de machtige socialistische tegenhanger.

- ⇒ Expansie van de **Boerenbond** was ook belangrijk

- Kath landbouwwerk te Leuven
- Monopolie

- ⇒ de opmars van de katholieke arbeidersbeweging en de boerenvereniging leidde tot felle spanningen in de kath partij met de oudere conservatieve vleugel

- die waren georganiseerd in het Verbond van Katholieke Verenigingen en Kringen

- ⇒ Samen vormden ze de **Katholieke Unie**

- ACW
- Boerenbond
- Federatie van Kringen
- Landsbond van Middenstand

= standenpartij (niet echt partijstructuur)

=> de Katholieke Unie slaagde er niet in zich als centrale en leidende org van de kath partij te doen accepteren

=> de sterke spanningen in de katholieke partij waren niet alleen het gevolg van de democratisering, maar ook van de confessionele pacificatie na 1918: de oude breuklijn tussen links en rechts bleef bestaan, maar werkte minder krachtig door.

=> In 1945 komt er een einde aan deze structuur met de CVP

=> De noodzaak van een **confessionele formatie werd meer en meer** door de katholieken **in vraag gesteld**. Dat verklaart ook de opkomst van de Frontpartij.

⇒ Tijdens het interbellum overheersen sociaal-economische elementen op de politieke agenda. Nu er (tijdelijke) pacifiactie is op onderwijsvlak en de kiesstrijd beslecht is, bevindt de katholieke partij zich niet langer aan de “rechterzijde”, maar worden zij een “centrumpartij”

⇒ Zomer 1937: het grootste gevaar voor een destabilisering van het Belgische politieke regime is geweken. Partijen, vakbonden en regering waren zich intussen wel bewust geworden van de noodzaak tot hervorming (zie hoofdstuk 8)

- ‘staats-hervorming’ = algemene reorganisatie van staat en samenleving
- Ook hervorming partijen
  - Ze werden intern versterkt
  - Oprichting van het **Blok der Katholieken** (1936) waardoor de kath partij eindelijk een sterke leiding kreeg. + vorming van een Vlaamse en Waalse afdeling om tegemoet te komen aan het groeiende Vlaamse bewustzijn.

⇒ Na de Bevrijding (1944)

- Katholieken
  - Poging tot vorming van een travaillistische partij (Union Démocratique Belge)
  - Geboren uit het verzet
  - Progressieve intellectuelen en christelijke syndicalisten in Wallonie
  - Werd afgewezen door de soc en door de bisschoppen
  - De vernieuwing en verjonging van de kath partij (ingezet in 1936) werden na de bevrijding versneld doorgevoerd
    - 1945: Christelijke Volkspartij (CVP)
    - Wenste het oude confessioneel karakter en het standkarakter af te werpen (maar in de praktijk bleef het wel bewaard)

#### • **Liberalen:**

⇒ **vrijmetselarij** = ontstaan door het groeiende antiklerikalisme van de liberalen.

- Théodore Verhaegen
- Gaf aanleiding tot het ontstaan van de eerste liberale clubs met permanent karakter
- 1846: eerste liberaal Congres (Brussel) (hoewel een permanente nationale organisatie van de liberale partij nog decennia op zich zou laten wachten)

⇒ 1847 : vorming van **een liberale oppositie** en overwinning en instelling van een liberale regering (regering –Rogier) in 1848 - 1852 (leidde tot de **partijregering** waarin de ministers de ministers van een partij waren en niet langer de ministers van de koning.)

- **Charles Rogier**, de leider van de liberalen werd formateur (en voormalig lid van het Voolopig Bewind)
- België belandde hierdoor in een systeem van **meerderheid vs oppositie** (dat voor 1948 dus niet bestond door het unionisme)

- ⇒ **Liberale regeringen van 1848 – 1884** (met paar uitzonderingen van katholieke regeringen)
  - Conservatieve reactie na revolutie 1848
  - Conservatieve reactie na Commune van Parijs in 1871
- ⇒ De samenhang van de partijen in deze periode (rond 1848) lag niet zozeer in hun structuur (die nog zeer zwak was), maar in een militante ideeenwereld, die oa door een partijdige pers werd uitgedragen.
- ⇒ In de 19<sup>e</sup> eeuwse samenlaving speelde de **overheid maar een geringe rol**. De taken van de regering waren beperkt. (hoogstens 6 ministriële departementen)
- ⇒ **De liberale regeringspolitiek:**
  - Onderwijspolitiek
    - Organieke wet op het middelbaar onderwijs van 1850
  - Economische politiek
    - Diende het belang van de industrie en de steden, tegen de belangen van landbouw en platteland (itt periode voor 1848)
    - Stabiel monetair systeem
    - Internationale handel: streving naar de afbraak van het protectionisme
  - => de overheid schiep dus een kader waarbinnen de ondernemende burger zelf initiatief kon nemen.
  - De “sociale politiek”
    - Non-interventie
    - Coalitieverbod
    - Het cijnskiesrecht hield het systeem in stand en bood geen ruimte voor sociale verandering

• Na 1850 een nieuwe stap in de ontwikkeling van het rationalisme: vooruitgang wetenschap en ontwikkeling filosofie

- ⇒ **groeïende antigodsdienstige stroming**
- ⇒ niet alleen de Kerk wordt aangevallen, maar ook de godsdienst zelf
- ⇒ de **vrijdenkersbeweging** (vrijzinnigheid)
  - won aan kracht in de jaren '50 en '60 in de 19<sup>e</sup> eeuw
  - *L'Affranchissement* (1854), *Les Solidaires* (proletarisch, 1857), *La Libre Pensée* (elitair, 1863)
  - Konden alleen aansluiting vinden bij de liberale partij
    - Nochtans duidelijke **accentverschuiving** in vgl de oude antiklerikale liberalen, die nog geloofden in het ordebewarende karakter van de godsdienst.
- ⇒ Het vrijzinnig radicalisme leidde tot **spanningen in de liberale partij**. Deze jonge radicalen namen overvleugelden uiteindelijk de oude doctrinaire leiders.
- ⇒ Hoogtepunt van hun antiklerikale politiek in de **regering-Frère-Orban (1878)**
- ⇒ Waltère Frère-Orban: vertegenwoordiger van de doctrinaire vleugel van het liberalisme
- ⇒ De radicale stroming gaf een nieuwe dynamiek aan de liberale partij
  - Oa door hun invloed werd het coalitieverbod afgeschaft (1866), werd het capacitair stemrecht ingevoerd voor de gemeenteraadsverkiezingen (1883)

- Vele sociaal-progressieven bewogen zich op de grens met het opkomende socialisme.
- ⇒ De regering Frère-Orban (1878 – 1884)
  - Na acht jaar oppositie opnieuw een liberale regering
  - Zevende ministerie: Openbaar Onderwijs (Van Humbeeck)
  - Wilde een stap zetten in de laïcisation van de samenleving
- ⇒ p. 43 – 44
- ⇒ De groeiende sociale tegenstellingen op het einde van de 19<sup>e</sup> eeuw creëerden ook in de liberale partij spanningen tussen een **doctrinaire** en een **progressistische vleugel** (zie hierboven)
  - Progressisten wensten de kleine burgerij en zelfs de werklieden te emanciperen
  - Tussen 1884 en 1887 komt het tot een scheuring
    - Tussen het liberale progressisme en het opkomende socialisme waren de grenzen niet heel duidelijk te trekken
    - Ze sloten vaak kartels tegen het doctrinaire liberalisme
    - De invoering van de evenredige vertegenwoordiging zou de band tussen liberale progressisten en socialisten doorbreken en de mogelijkheid scheppen voor het herstel van de liberale eenheid.

#### • Het Interbellum

- ⇒ parlementsverkiezingen 16 november 1919
- ⇒ de liberalen moeten zich tevreden stellen met een mindere positie als derde partij.
- ⇒ Er wordt een regering van Nationale Unie ingesteld (pacificatie)
  - Drie jaar lang
  - November 1918 – november 1921
- ⇒ In deze periode blijft de liberale partij in haar structuur en werking herinneren aan het verleden
  - volkomen beheerst door parlementsleden met een steunpunt in arrondissementale kiescomités
  - er bestond wél een liberale syndicale en mutualistische beweging, maar die was bijzonder zwak.

#### • **Socialisten:**

- ⇒ P. 41 - 43
- ⇒ **vóór 1880** waren er (weinig succesvolle) pogingen om arbeiders te groeperen
  - de loonarbeid was nog niet dominant
  - lange werkuren
  - gebrek aan scholing
  - gebrek aan financiële middelen
- ⇒ Aanvankelijk eerder ambachtelijke beroepen (met scholing en traditie) en niet de fabrieksarbeiders die overgingen tot organisatie
- ⇒ De eerste verenigingen namen de vorm aan van mutualiteiten (omwille van het coalitieverbod)
- ⇒ Eerste vakbond voor fabrieksarbeiders in 1957
- ⇒ Pas tegen het einde van de 19<sup>e</sup> eeuw: kwantitatieve omvang en kwalitatieve karakteristieken konden de arbeidersklasse tot een arbeidersbeweging maken

- Onder invloed van de industrialisering en verstedelijking
- Concentratie van proletariërs die dezelfde leef-en werkomstandigheden hadden (daarvoor was de wereld van de arbeid heterogeen)
- Dalende arbeidstijd
- Gestegen koopkracht
- ⇒ In de vorming van het klassebewustzijn speelde het socialisme een belangrijke rol: het verschaftte inzichten in de mens tegenstellingen en in de mogelijkheden tot verandering
- ⇒ Socialisme
  - Aanvankelijk nauw verwant met het radicale liberalisme
  - In intellectuele en vrijzinnige milieus
- ⇒ Uit de combinatie van ambachtelijke belangengroepen en het socialisme ontstond de moderne arbeidersbeweging
  - Twee tendensen die met elkaar in permanente spanning stonden:
    - Pragmatisch-reformistische
    - Doctrinaire-revolutionaire
- ⇒ eerste Internationale Arbeiders-Associatie (1864)
  - wees de weg voor de sociaal-democratie: verovering van de politieke macht door deelname aan het systeem
- ⇒ 1885: Belgische Werkliedenpartij (BWP)
  - Introduceerde een nieuw type partij: massapartij
  - Netwerk van organisaties
  - Zorgde voor electorale mobilisatie
- ⇒ de socialisten deden in 1894 hun intrede in de Kamer van Volksvertegenwoordigers

#### • Het Interbellum

- ⇒ parlementsverkiezingen 16 november 1919
- ⇒ de socialisten winnen fors en klimmen op tot tweede grootste partij
- ⇒ Er wordt een regering van Nationale Unie ingesteld (pacificatie)
  - Drie jaar lang
  - November 1918 – november 1921
- ⇒ In het democratische klimaat van de naoorlogse jaren waren de partijen van de linkerkant en in het bijzonder de socialisten aan zet
- ⇒ de coöperatieve houding tegenover de socialisten betekende niet dat men de BWP voortaan als volwaardige regeringspartner zag. **De soc waren nodig voor het herstel, maar daarna waren ze hen liever kwijt dan rijk.** Hun sociaal programma ging te ver voor de burgerij
- ⇒ 1921: het revolutaire naoorlogse getij keert
  - De patroons zetten een tegenoffensief in tegen de arbeidersbeweging
  - Tegenstand tegen de Vlaamsgezinden (in 1926 halfslachtige oplossing voor de Gentse unie)
- ⇒ **1921: einde van de Nationale Unie**
  - Socialisten uit de regering
  - Katholiek-liberale regering
- ⇒ verkiezingen 1925: grote overwinning voor de socialisten



- ze kunnen niet uit de regering geweerd worden
- ⇒ katholiek-socialistische regering
  - olv Pouillet (christen-democraat)
  - eerste voorbeeld van travaillisme
  - werd bekampt door de Waalse katholieken
  - de **muntsanering** zou haar fataal worden (zie p.80 – 81)
- ⇒ opgevolgd door regering van **Nationale Unie**
  - slaagde er wél in de frank te stabiliseren (devaluatie van de frank)
- ⇒ Na de muntsanering van 1926 had een regering van nationale unie geen zin meer
- ⇒ De **socialisten werden terug persona non grata en verdwenen tot 1935 in de oppositie.**
  
- ⇒ Na WO I treedt de **massa-partij** als dominerend partij-type op de voorgrond
  - Syndicaten, mutualiteiten
  - De liberalen en katholieken volgen de soc in deze structuur
  - Steun op een indrukwekkend institutioneel apparaat
  - BWP zelf had indirecte structuur (toetreding enkel mogelijk via lidmaatschap van een van de organisaties)
  - Strakke hiërarchie en sterke discipline
  
- ⇒ **1929: Grote Depressie**
  - **Hendrik De Man** : vertegenwoordiger van de nieuwe tendensen in het socialisme. De socialisten (in de oppositie) weet niet goed wat ze moet doen en doet een beroep op Hendrik De Man.
    - niet klassenstrijd als drijfveer, maar de rechtvaardigheid
    - planisme (Plan van de Arbeid)
      - alternatief voor de deflatiepolitiek
      - gemengde economie
      - politiek van economische expansie
      - versterking van de staat om de ‘geldmachten’ te kunnen bedwingen
  
- ⇒ Socialisten (na de Bevrijding **1944**)
  - Waren onttrederd door de collaboratie van Hendrik De Man
  - Daardoor kwamen ze in diskrediet
  - Groeiende invloed van het communisme in de vakbond
  - Het kwam tot een wijziging van de structuur van de socialistische partij. Niet meer gebouwd op vakbonden, mutualiteit en coöperatieve ondernemingen, maar bestond uit individueel aangesloten leden
  - Nadat de invloed van de comm in het ABVV was uitgeschakeld, kwam het opnieuw tot toenadering tussen de sociaal-economische org en de partij in de Gemeenschappelijke Actie
  - BSP was de voortzetting zowel naar programma als naar structuur van de vroeger BWP

#### • Ontwikkeling van de monarchie:

- ⇒ Waarom een keuze voor een monarchie?
  - In 1830 was België klein en onafhankelijk, maar toch was het afhankelijk van de grote mogendheden om zelf als staat erkend te worden. Daar waren

er vooral monarchieën, die zich minder bedreigd zouden voelen door een monarchie dan door een progressieve republiek. Macht van de koning werd wel ingeperkt: onderhevig aan het Parlement.

- ⇒ 830: instelling van een parlementaire monarchie (naar Engels model)
- ⇒ 21 juli 1831: eedaflegging van Leopold van Saksen-Coburg
- ⇒ P. 10 – 12:
  - Instelling van de monarchie kon niet vermeden worden maar werd wel aan banden gelegd
    - Ministriële verantwoordelijkheid (= kern van het parlementair regeringssysteem)
      - Enkele bevoegdheden voor de koning:
        - Benoeming en ontslag van ministers
        - Ontbinding van het parlement
    - Overwicht bij het parlement (in theorie)
    - Tweekamerstelsel
- ⇒ p. 22 – 23
- ⇒ Leopold I opgegroeid in een traditie van verlicht absolutisme
- ⇒ Het unionisme en de afwezigheid van georganiseerde partijen gaven hem aanvankelijk de kans een persoonlijke politiek te voeren
- ⇒ Leo I erkende de regering niet als een afzonderlijk en collectief optredend college.
- ⇒ Zat de ministerraad voor en bepaalde daardoor in grote mate het regeringsbeleid.
- ⇒ Tijdens de Tiendaagse Veldtocht voerde Leopold I persoonlijk het bevel over het leger zonder dat hierop kritiek werd uitgebracht. (wordt een traditie)
- ⇒ Buitenlandse politiek en de diplomatie voor zijn rekening
- ⇒ Hij beschikte over een aantal drukingsmiddelen om het parlement voor zich te winnen
- ⇒ Gemeentewet 30 maart 1836 : benoemingsrecht voor de koning van de burgemeesters en schepenen.
- ⇒ De koning kon steunen op de Kerk.
- ⇒ Aanvankelijk meer een monarchaal dan een parlementair systeem.
- ⇒ p.31
- ⇒ Leopold I en Leopold II na terughoudendheid toch keuze voor de liberale partij wegens haar steun voor de koninklijke militaire en buitenlandse politiek.

#### • koninklijke koloniale politiek (p.65) (1884 – 1908)

- ⇒ periode van de Frans-Duitse oorlog tot begin aanloop naar WO I : politieke desinteresse voor een buitenlands beleid
- ⇒ schril contract was de actieve koloniale politiek van Leopold II
  - vanuit een org ‘ Internationale Afrikaanse Vereniging’
  - Hij wenste Kongo niet te verwerven voor België, maar voor zijn dynastie
  - De koning kon wel rekenen op enkele hoge ambtenaren op het departement van buitenlandse zaken
  - 1884 : doorbraak van Leopolds Kongo-politiek
    - Internationale koloniale conferentie in Berlijn
    - Voortaan was Leopold staatshoofd van twee landen
    - Wantrouwige publieke opinie
      - Katholieken: niet veel belangstelling

- Liberalen: negatief tegen al te grote samenhang tussen koninklijke kolonisatie en kath missioneringswerk
  - Socialisten : Kongo als zoveelste slachtoffer van het kapitalisme
- ⇒ Veel leningen
- ⇒ Brutaliteiten tegenover de bevolking
- ⇒ 1908: Het Britse protest tegen de onmenselijke behandeling van inlandse arbeidskrachten in de Kongostaat maakt van de annexatie van Kongo door België een feit.
- ⇒ **Albert I**
- ⇒ 1916: er komt een einde aan de katholieke meerderheid. Het oorlogskabinet wordt uitgebreid met vertegenwoordigers van de linkerkant onder impuls van Albert I
- ⇒ 1918 : wapenstilstand en revolutie in grote delen van Europa (Rusland)
- ⇒ Opmars van het socialisme en bolsjewisme
- ⇒ Albert I stelt een regering samen van Nationale Unie
- Leon Delacroix
  - Zes katholieken (rechtzijdig), drie liberalen en drie socialisten (linkerkant)
  - ‘de regering van Loppem’ (samengesteld door Albert en Francqui)
  - Invoering algemeen mannenstemrecht, vakbondsvrijheid, invoering acht uren werkdag, etc (zonder grondwetswijziging)
  - Het doel van Albert en Francqui was om de socialisten in de regering te krijgen (dat wou Albert al lang). Het middel daartoe was de snelle invoering van het enkelvoudig algemeen stemrecht.
- ⇒ er werd gesproken van een Staatsgreep
- De koning had een regering gevormd die geen rekening hield met de politiek meerderheid in Kamer en Senaat
  - Geen respectering van de GW
- ⇒ **Leopold III**
- ⇒ Jaren '30: de traditionele partijen slagen erin het blok Rex-VNV te neutraliseren, maar deden daarbij zelf toegevingen. Ze konden de kritiek van rechts maar counteren door zelf een aantal elementen van het rechte discours over te nemen
- BWP: Spaak en De Man ijveren voor een ‘autoritaire democratie’ (gesteund door Leopold III)
  - Koninklijke tendens naar meer autoriteit en dus naar een persoonlijke politiek. (leidt tot nefaste gevolgen in WO II)
- ⇒ **Koningskwesie 1945 - 1950**
- ⇒ Was oorzaak van polarisatie in de politiek
- ⇒ Leopold III vertoonde (reeds voor de oorlog) de neiging tot het voeren van een persoonlijke politiek (troonsbestijging in 1934)
- Streefde naar een meer letterlijke interpretatie van de GW
  - Hekelde het optreden van de pol partijen
  - Ondernam acties buiten medeweten van de regering
- ⇒ Een aantal zaken die leiden tot de koningskwesie:
- Tijdens de Achteendaagse Veldtoch kwam het tot een breuk tussen de koning en zijn regering over de vraag of de oorlog tegen Duitsland al dan niet moest voortgezet worden.

- Leo capituleerde zonder medeweten van de regering
  - Huwelijk met Liliane Baels: doorprikte de fictie van “krijgsgevangene koning”
  - Politiek Testament
- ⇒ Zowel in regeringskringen als in de publieke opinie zou de houding tegenover de koning omslaan in de loop van 1945 (vele gebeurtenissen van tijdens de oorlog kwamen toen aan het licht)
- ⇒ Vanaf 1945 waren de kampen gekozen:
  - CVP wenste de onvoorwaardelijke terugkeer van Leopold III
  - Communisten + socialisten: troonsafstand
  - Liberalen: dubbelzinnige houding
- ⇒ vervroegde verkiezingen in juni
  - CVP absolute meerderheid en homogene regering
- ⇒ De anti-Leopoldistische beweging (vooral gedragen door Waalse en soc krachten) nam nu echter grote proporties aan zodat de regering moest inbinden.
- ⇒ 1951: Koning Boudewijn legt de eed af
- ⇒ Betekenis van de koningskwesie:
  - Definitieve einde van een periode waarin de koning een directe politieke rol kon spelen
  - Invloedsvermeerdering voor de pol partijen
  - Versterkte de kloof tussen Vlaanderen en Wallonie
  - Polarisatie tussen links en rechts (tussen soc en katholieken) (pas einde bij het Schoolpact)

#### • Ontwikkeling van de Kerk:

(zie ook ontwikkeling van de katholieke partij)

- ⇒ De Belgische Revolutie betekende het einde van de oude machtsstructuren van het Ancien Régime. Maar het bracht tevens ook Restauratie in die zin dat de Kerk zijn invloed in het openbaar leven herstelde.
- ⇒ P. 23 – 25
- ⇒ **GW:**
  - Einde van de voogdij van de Staat over de Kerk
  - Voorrang aan de burgerlijke samenleving (bv burgerlijk huwelijk)
  - Vrijheid van godsdienst
- ⇒ toch **niet echt sprake van een scheiding** tussen Kerk en Staat
  - financiële steun
  - van oudsher speelde de aartsbisschop van Mechelen een rol in het politieke leven
- ⇒ naast de seculiere geestelijkheid was er ook de reguliere, die vooral bedrijvig was op het vlak van predicatie, ziekenzorg en onderwijs.
- ⇒ **Nog geen katholieke zuil.** De werking van de Kerk beperkte zich tot liturgie, sacramenten, catechese, caritas en onderwijs.
- ⇒ **Wet op het openbaar onderwijs van 1842**
- ⇒ De Kerk maakte gebruik van de grondwettelijke vrijheden om een eigen netwerk van organisaties op te bouwen (**verzuilingsdynamiek**)
- ⇒ Ultramontanen: gekant tegen het liberale klimaat / liberaal-katholieke stroming (geleid door de aartsbisschop van Mechelen)

⇒ Vanaf 1848 vermindert de invloed van de Kerk oiv de liberale regering

⇒ De invloed van de Kerk blijft duren tot in de jaren '60 van de 20<sup>ste</sup> eeuw

⇒ Ook nog Tweede Vaticaans Concilie

• Ontwikkeling van het kiesstelsel:

⇒ 1831: GW : instelling van het **cijnskiesrecht** (alleen mannen en alleen de eigenaars onder hen. Hoewel het Nationaal Congres – dat de GW opstelde – was gekozen door cijnskiezers én bekwaamheidskiezers – op basis van diploma of functie): Kiesrecht was een recht van vrije burgers en vrijheid werd verbonden met eigendom.

⇒ Kieswet van 3 maart 1831: **differentiële cijns** (afh van het aantal inwoners van de gemeenten): om de discriminatie tussen het minder welvarende platteland en de rijkere steden te vermijden.

⇒ 1848: de cijns wordt in het ganse land op het **grondwettelijk minimum** gebracht (20 gulden, 42 frank). => bijna verdubbeling van het kiezerscorps

⇒ Kiezersaantal bleef toch héél erg beperkt en steeg niet uit boven 2,2% van de bevolking.

⇒ Ook niet-kiezers konden invloed uitoefenen en speelden effectief een rol in het politieke leven: via de pers, het recht van vergadering en vereniging, de petitie en de meetings. (burgerschap en kiesrecht vielen dus niet samen)

⇒ 1890: grondwetsherziening door de katholieke regering, in compromis met de in oppositie zijnde progressistische liberalen en socialistische straatbetogingen:

**algemeen, meervoudig stemrecht**

- voor mannen van minsten 25 jaar
- bijkomende stem voor gezinshoofden en cijnsbetalers en twee bijkomende stemmen voor bekwaamheidskiezers
- **stemplicht**
- verkiezing in de woonplaats

• Interbellum : democratisering van de Belgische politiek

⇒ **1919: algemeen enkelvoudig mannenstemrecht**

- Eén stem voor alle mannelijke kiezers van tenminste 21 jaar (voor Kamer en Senaat) => beiden kamers kregen opnieuw hetzelfde kiezerscorps
- Invoering bij gewone wet (zonder grondwetswijziging) (wet goldt alleen voor de eerstvolgende verkiezingen. Later werd de GW gewijzigd)
- 1918 : wapenstilstand en revolutie in grote delen van Europa (Rusland)
- Opmars van het socialisme en bolsjewisme
- Albert I stelt een regering samen van Nationale Unie
  - Leon Delacroix
  - Zes katholieken (rechterzijde), drie liberalen en drie socialisten (linkerzijde)
  - **'de regering van Loppem'** (samengesteld door Albert en Francqui)
  - Invoering algemeen mannenstemrecht, vakbondsvrijheid, invoering achturenwerkdag, etc (zonder grondwetswijziging)

- Het doel van Albert en Francqui was om de socialisten in de regering te krijgen (dat wou Albert al lang). Het middel daartoe was de snelle invoering van het enkelvoudig algemeen stemrecht.
- er werd gesproken van een Staatsgreep
  - De koning had een regering gevormd die geen rekening hield met de politiek meerderheid in Kamer en Senaat
  - Geen respectering van de GW
- ⇒ Waarom kon de GW procedure niet gevolgd worden bij de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht?
  - GW-wijziging in drie stappen
  - Zitten (katholieke) Parlement zou de art hebben moeten aanduiden
  - Degenen die gevochten hadden zouden niet mogen stemmen en zij die zich tijdens de oorlog hadden verrijkt met de zwarte markt zouden 2 of 3 stemmen gehad hebben
- ⇒ 1920 : vrouwelijk stemrecht voor de gemeenteraadsverkiezingen
- ⇒ **1919: uitbreiding van de evenredige vertegenwoordiging**
  - 1899: proportionele stelsel
  - Het nieuwe systeem streefde een betere overeenkomst na betreffende de verdeling van de stemmen en de verdeling van de zetels over de verschillende partijen
  - Twee gevolgen
    - Hervdeling van de zetels tussen de grotere partijen
    - Verlaagde de drempel voor kleinere partijen

## • Buitenlandse politiek + erkenning België

### 1) Erkenning België (p. 5, 56)

- ⇒ Verenigd Koninkrijk der Nederlanden als **barrière** tegen Frankrijk
  - Congres van Wenen 1815: reorganisatie van Europa
    - Bevordering van de Europese samenwerking
    - Ingewikkeld garantiesysteem, dat de ondertekende staten ertoe verplichtte tussenbeide te komen indien een nieuw conflict van revolutionaire aard dreefde.
- ⇒ Franse en Britse (regering-Grey) steun ; kritiek van Oostenrijk, Pruisen en Rusland
- ⇒ 4 november 1830 : **Conferentie van Londen**
  - Ook een Belgische afgevaardigde
  - Roept op tot een wapenstilstand en erkende daarmee de Belgische onafhankelijke staat.
  - Regelingen voor de grenzen en de staatsschuld.
  - Verplichting tot eeuwige neutraliteit
- ⇒ 20 januari 1831: **“Grondslagen van de Scheiding”**
  - Erkenning België door de mogendheden
  - Terugkeer naar de onderlinge grenzen zoals ze bestonden in 1790. 3 problematische gebieden:
    - Zeeuws-Vlaanderen
    - Limburg
    - Luxemburg

- ⇒ 9 juli 1831: de **XVIII artikelen** (aangepaste en soepelere versie van de Grondslagen)
- ⇒ 2 augustus 1831: Willem I aanvaardde de 18 art niet en valt België binnen
  - Franse militaire interventie (werd door velen aanzien als een voorspel op eventuele annexatie)
  - Tiendaagse Veldtocht
- ⇒ **XXIV artikelen**
  - Willem I wil nog niet aanvaarden
  - Dat gaf België een goed imago bij de mogendheden en zo kon België nog in het feitelijk bezit blijven van de delen van Limburg en Luxemburg die het verdrag aan Nederland had toegewezen en moest het nog geen intresten betalen op het deel van de Nederlandse staatsschuld.
- ⇒ 1838: **Willem I aanvaardt de Belg onafhankelijkheid.** (Ondertekening in 1839)
  - België hoopte dat het zijn gebieden nog kon houden. Maar uiteindelijk kon men maar een beperkte herziening van de schuldverdeling krijgen (ontgoocheling)

## 2) Oorlog met Nederland

- ⇒ Belgische **defensiepolitiek** bleef na 1838 gericht op een eventuele herhaling van de Tiendaagse Veldtocht
- ⇒ Feitelijke alliantie met Frankrijk

## 3) 1848 – 1870: neutraliteit onder Franse dreiging (p.61)

- ⇒ **1848: liberale revolutie in Frankrijk**
  - Oprichting van de **Tweede Franse Republiek**
- ⇒ golf van opstanden in Europa
- ⇒ incident bij Risquons-Tout in België (republikeinse, gewapende opstand gesteund door de Franse overheid)
- ⇒ Drievoudige Belgische reactie:
  - Voorzichtigheid in het buitenlandse beleid
    - Politiek
    - Economisch
    - Ook toegepast op derde landen (Oostenrijk, Pruisen)
    - Actieve uitwijzingsbeleid tegen politieke ballingen van allerlei slag (oa. Karl Marx)
    - Neutraliteitsstreven
    - De Franse dreiging verdreef elk Belgisch streven naar gebiedsuitbreiding.
  - Evolutie naar een toenadering tot Nederland
    - Generatiewissel in Nederlandse politiek
    - Nederland beschouwd België als een naar voren geschoven post in de Nederlandse verdediging tegenover het Franse expansionisme
    - Aanvaarding dat beide landen gemeenschappelijke belangen hadden
    - 1863: afkoop van de Scheldetol
  - Versterking van de eigen defensie
    - Burgerwacht (getraind paramilitair reserve-corps)
    - Opstelling van het leger voortaan gericht op Frankrijk (en niet meer op Nederland)

- Antwerpen als vestingstad
- ⇒ Groeiende militaire inspanningen konden niet rekenen op algemene instemming en leidden tot een omkering van de binnenlandse allianties
  - Katholieken keerden zich af van het militaire beleid
  - De koning moest hierdoor steeds meer op de liberalen steunen
  - Kritiek vanuit Antwerpen (deze vrees vond vanaf 1862 een politieke vertaling in de Meetingpartij)
    - Coalitie van katholieken en radicale liberalen
    - Anti-militarisme
    - Sociaal-progressisme
    - Vlaamsgezindheid
    - Anti-royalisme
- ⇒ Het persoonlijke buitenlandse beleid van Leopold I droeg bij tot deze anti-militaristische ondertoon in het Belgische politieke systeem
- ⇒ 1866: geheime Benedetti-akkoord tussen Pruisen en Frankrijk
- ⇒ 1870 : Franse nederlaag in de Frans-Duitse oorlog

#### 4) Diplomatiek non-beleid en koninklijke koloniale politiek (p.65)

- ⇒ periode van de Frans-Duitse oorlog tot begin aanloop naar WO I : politieke desinteresse voor een buitenlands beleid
- ⇒ schrill contract was de actieve koloniale politiek van Leopold II
  - vanuit een org ‘ Internationale Afrikaanse Vereniging’
  - Hij wenste Kongo niet te verwerven voor België, maar voor zijn dynastie
  - De koning kon wel rekenen op enkele hoge ambtenaren op het departement van buitenlandse zaken
  - 1884 : doorbraak van Leopolds Kongo-politiek
    - Internationale koloniale conferentie in Berlijn
    - Voortaan was Leopold staatshoofd van twee landen
    - Wantrouwige publieke opinie
      - Katholieken: niet veel belangstelling
      - Liberalen: negatief tegen al te grote samenhang tussen koninklijke kolonisatie en kath missioneringswerk
      - Socialisten : Kongo als zoveelste slachtoffer van het kapitalisme
- ⇒ Veel leningen
- ⇒ Brutaliteiten tegenover de bevolking
- ⇒ 1908: Het Britse protest tegen de onmenselijke behandeling van inlandse arbeidskrachten in de Kongostaat maakt van de annexatie van Kongo door België een feit.
- ⇒ Zie ook Dekolonisatie (hoofdstuk 12)

#### 5) De crisis van de Belgische neutraliteit en WO I (1904 – 1918) p.67

- ⇒ toename van de internationale spanning
- ⇒ Het werd steeds meer en meer duidelijk voor de publieke opinie dat de neutraliteit slechts een waarborg was in zoverre de mogelijkheden deze neutraliteit belangrijk vonden.
- ⇒ België zou zelf meer moeten instaan voor haar eigen verdediging:



- Invoering persoonlijke dienstplicht
- Algemene dienstplicht
- Maar toch bleef de neutraliteitspolitiek overheersen: de defensiepolitiek moet niet gericht zijn op winnen, maar op ‘verdedigen’ en ‘overleven’
- ⇒ sympathie voor de Duitse Republiek (vanaf 1870)
  - Frankrijk ging de antiklerikale toer op
  - GB had kritiek op Kongo
  - In 1906 toch overleg met Fr en GB over mogelijk Duitse agressie
- ⇒ 2 augustus 1914 : Duits ultimatum
  - Weigering
  - Inval op 4 augustus
  - Terugtrekking leger en regering naar Antwerpen
  - Tot net voor het einde blijft België neutraal

#### 6) Op zoek naar een aangepast veiligheidsstatuur in het Interbellum

##### ⇒ 1918 – 1925

- ⇒ België neemt deel aan de vredesonderhandeling na WO I (teleurstelling)
  - Men sprak van de “Grote Vier” (waarvan België geen was)
- ⇒ zie p. 105 – 107 voor details
- ⇒ De **annexionistische beweging** had tegenkanting van:
  - GB en Frankrijk
  - Maar ook in het binnenland geen consensus
    - Socialisten
    - Koning Albert
- ⇒ Nochtans bleef het buitenlands beleid van België nog gedurende vele jaren in het teken staan van een “nieuwe machtspolitiek”
- ⇒ **1920: Frans- Belgische militair akkoord**
  - Bedoeling in te spelen op een pro-Franse sfeer bij de publieke opinie
  - Franse steun te krijgen voor de Belgische annexatieplannen
- ⇒ Ivm herstelbetalingen: **Frans-Belgische bezetting van het Ruhrgebied (1923)**
  - Nefast voor imago van België en Frankrijk
  - Droeg in grote mate bij tot het einde van de Belgische “grootmachtspolitiek”
- ⇒ Drie stromingen in de mening over het buitenlands beleid:
  - Het akkoord bedreigt de Belg zelfstandigheid en maakt van België een vazalstaat van Frankrijk.
  - 1920 – 1940 : was er een stroming die pleitte voor de verregaande integratie van België in het Franse verdedigingssysteem
    - Voornamelijk Waalse liberalen
    - Albert Devèze
  - een stroming die pleitte voor een band met GB (numeriek minder sterk, maar steunde op de Koning)
- ⇒ Verhouding met Nederland in deze periode
  - Vertroebelde relatie

- Akkoord in 1925 met voornamelijk waterbouwkundige kwesties. Maar de eerste Kamer in Nederland verwierp het akkoord.

### ⇒ 1925 – 1936

- ⇒ De harde politiek jegens Duitsland werd vervangen door een meer verzoenende politiek.
- ⇒ **1925: Verdragen van Locarno**
  - Deelverdrag: het **Rijnpact**
  - Duitsland erkende de Westgrens
  - Er kwam een periode van ontspanning na de spanning van de oorlog.
  - Bracht rust, maar toch kon het Locarno-pact de meningsverschillen die over het Belgische buitenlandse beleid bestonden onmogelijk definitief oplossen
    - Er bleef wantrouwen tegenover de Franse veiligheidspolitiek

### ⇒ 1936 – 1940

- ⇒ 7 maart 1936: De Duitse troepen trekken het gedemilitariseerde Rijnland binnen
  - Geen reactie van de medeondertekenaars van het Rijnpact
  - Het laatste vertrouwen in Locarno is weg
- ⇒ kort daarna wordt het Frans-Belgische akkoord opgezegd
- ⇒ Voortaan probeerde de Belgische diplomatie te steunen op Britse waarborgen. Maar die hielden de boot af voor een Brits- Belgisch akkoord
- ⇒ Uiteindelijk bleef er weinig keuze over dan terug te keren naar de **neutraliteitspolitiek** of ‘**onafhankelijkheidspolitiek**’
- ⇒ 1937: verdragen met Frankrijk en GB ter garantie van de Belgische neutraliteit
- ⇒ 1938: gelijkaardig akkoord met Duitsland
- ⇒ Toch bewapening van de grenzen
- ⇒ **10 mei 1940** : België wordt onder de voet gelopen
- ⇒ België houdt stand tot 28 mei (de Achteendaagse Veldtocht)
- ⇒ 28 mei 1940 : capitulatie van het Belgische leger (beslissing van Leopold III en bracht hem in conflict met de regering-Pierlot)
  - Conflict betrof positie België
  - Koning vs regering (zie notities)
- ⇒ Belgische regering in ballingschap in Londen aan de zijde van de geallieerden
- ⇒ Duitse bezetting: bestuurd door militairen (Militärverwaltung)
  - Hitler was onbeslist over het toekomstige lot van België
  - Geleidelijk verstrakte de bezettingspolitiek en probeerde de Duitsers de “nieuwe orde” in België ingang te doen vinden.
  - Steun van het VNV en Rex (collaboratie)
  - De meerderheid van de bevolking probeerde zich door de bezettingstijd heen te slaan, een minderheid collaboreerde of ging in het verzet
- ⇒ het verzet was zeer heterogeen:
  - anti-fascisten (oa communisten)
  - patriotten
  - Onafhankelijkheidsfront (gedomineerd door comm) als belangrijkste verzetsgroepering

## 7) Van buitenlands beleid naar supranationale samenwerking (1940 – 1970)

- ⇒ Herijking van het Belgisch buitenlands beleid gedurende de oorlogsjaren
- ⇒ Oktober 1940: neutraliteit bleek weer verbroken te zijn. De regering in ballingschap was de facto verplicht om mee te stappen in de logica van de geallieerde oorlogvoering
- ⇒ 1 januari 1942: toetreding tot het **Atlantisch Charter**
  - De ondertekende partijen beloofden plechtig geen afzonderlijke vredesverdragen af te sluiten met de As-mogendheden en hun bondgenoten
- ⇒ België speelde vooral een rol in het leveren van Kongolese grondstoffen (niet zozeer in het leveren van mankracht)
- ⇒ **Paul-Henri Spaak**: architect van het nieuwe buitenlands beleid (Koning niet meer)
  - Geen neutraliteitspolitiek en geen alliantiepolitiek
  - Maar wel een West-Europees bondgenootschap onder Britse leiding (niet alleen militair, maar ook economisch, cultureel en politiek)
- ⇒ **Benelux**
  - 1943: monetair verdrag
- ⇒ Koude Oorlog, Atlantisch bondgenootschap en Europese integratie
- ⇒ De **soevereiniteit van België** was door WO II **aangetast**. België kon zich slechts handhaven met de steun van de Britse en Amerikaanse Gealliëerden
  - Ontwapening van het verzet
  - Reorganisatie van het leger
  - Inmenging in de binnenlandse aangelegenheden
- ⇒ **1947: Koude Oorlog**
  - De geallieerden uit de oorlog werden vijanden
  - Het communisme leek aan een opmars te zijn begonnen
- ⇒ Paul-Henri Spaak als belangrijkste Belgische politicus die pleitte voor een internationale, Europese samenwerking
- ⇒ **Truman-doctrine**: Amerikaanse steun (fin en econ) een democratische regimes die bedreigde werden door de communistische opmars
- ⇒ Pact van Duinkerke 1947
  - Eerste vorm van militaire samenwerking tussen Frankrijk en GB
- ⇒ **Pact van Brussel (1948)**
  - De Benelux-landen treden toe tot het pact van duinkerke
- ⇒ **Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)**
  - Institutionalisering van de na-oorlogse blokvorming
- ⇒ In de onmiddellijke na-oorlogse periode bestond er een nauwe samenhang tussen de militaire en economische integratie van West-Europa
  - Verliepen beiden onder Amerikaanse begeleiding
  - Als antwoord op de wereldwijde expansie van het communisme
  - Marschall-plan (econ hulp aan landen die moeilijkheden hadden met het herstel na de oorlog)
- ⇒ 1948: Organisatie voor Europese Economische Samenwerking
- ⇒ 1949: Raad van Europa
- ⇒ Integratie van West-Duitsland in het Westerse bondgenootschap (BRD)
- ⇒ **Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) in 1951**

- De bedoeling was om de economie van Frankrijk en Duitsland te verenigen en te vervlechten om mogelijke nieuwe tegenstellingen te voorkomen (binnen EGKS vervlechting van economie van Fr en Duitsland)
- De zware industrie van zes landen (Benelux, Duitsland, Frankrijk, Italië) onder één Europees supranationaal bestuur
- Om de heropbouw van de Duitse industrie te stimuleren, maar ook te controleren
- ⇒ Op vraag van de Belgische regering (Spaak zat ondertussen in de oppositie) werd er een Raad van Ministers opgericht, zodat de belangen van de individuele landen niet uit het oog zouden verloren worden
  - Getuigd van een groeiende Belgische scepsis tegenover het Europese project
- ⇒ Er was niet alleen de **economische wederopbouw van Duitsland**. De Amerikanen drongen ook aan op de **herbewapening**
  - Voorbereiding van een plan voor een Europese Defensiegemeenschap (EDG)
  - Europees leger onder supranationale leiding
  - Kwam niets van in huis
  - Onder Britse impuls werd wel het Pact van Brussel uitgebreid met Duitsland en Italië in de West-Europese Unie (WEU)
- ⇒ Op dit ogenblik was er een **sfeer van beperkte détente** (=ontspanning in de betrekkingen tussen grote mogendheden) ingetreden, waarin West-Europa de indruk kon krijgen de Amerikaanse bescherming minder dan voorheen nodig te hebben
  - België: inkorting dienstplicht en beperking defensiebudget
  - Toppunt van de ontspannen sfeer was een buitenlandse reis van premier Van Acker en minister Buitenlandse Zaken Spaak naar Moskou en een Belgisch-Russisch cultureel akkoord
- ⇒ De Sovjet-invasie in Hongarije en de incidenten rond het Suezkanaal zorgden echter voor een plots einde van de détente-periode
  - Cultureel akkoord werd geschorst
  - Maar toch bleek als snel dat er op lange termijn niet echt een bedreiging was voor de ontspanningspolitiek
- ⇒ **1957: Verdragen van Rome**
  - De Europese econ samenwerking werd aangevuld met twee luiken
  - Europese samenwerking op het vlak van kernenergie (Euratom)
  - Integratie op econ en douane-vlak (Europese Economische Gemeenschap of EEG)
- ⇒ In **België** zelf was er inzake de grote lijnen van veiligheidsbeleid een **consensus** tussen de traditionele partijen. Maar toch waren er drie groepen met verschillende mening te onderscheiden
  - Een groep die Spaak volgde in de Europese integratie. Ze aanvaardden dat het hierbij nodig was macht over te hevelen naar een hoger niveau
  - Een groep gevormd door de Atlanisten (voornaamste woordvoerder Frans Van Cauwelaert) die wantrouwig stond tegenover een te verregaande Europese integratie
  - Een middengroep (rond Paul Van Zeeland – CVP) die geen bezwaar had tegen Europese economische integratie, maar toch wantrouwig stond tegenover alle tendensen tot supranationaliteit

- ⇒ Détente en Harmel-politiek
- ⇒ **Begin van de jaren '60**: het algemene vertrouwen in een verdere détente leidde tot een nieuwe reflectie over de toekomst van het veiligheidsbeleid
- ⇒ Een nieuwe fase in de Belgische veiligheidspolitiek werd ingezet met een **tweede Moskou-reis van Spaak**
  - Spaak gaf de aanzet, maar zijn opvolger Harmel (chris-dem) zou de wending gestalte geven
  - De nieuwe houding streefde ernaar actief mee te werken aan de verwezenlijking van een vreedzaam en herenigd Europa, veeleer dan – zoals tot dan toe het geval was geweest – af te wachten welke resultaten beide grootmachten aan hun bondgenoten konden voorleggen
- ⇒ **De Harmel-politiek** is te plaatsen in
  - Een verbeterde gespreks sfeer tussen Oost en West
  - Economische expansie (de groeiende Belgische nijverheid zocht nieuwe afzetmarkten)
- ⇒ België kon uiteindelijk met bijna alle Oosteuropese landen **handelsakkoorden** sluiten

## • Schoolpolitiek:

### 1) De schoolkwestie vóór WO I

- ⇒ Schoolpolitiek van **Willem I** (wilde de staat verantwoordelijk maken voor het onderwijs)
- ⇒ GW van 1831: **grondwettelijke vrijheid van onderwijs**
  - *Katholieken*: De Kerk vindt dat het haar taak is, met de overheid als supplementair. Dus er mag wel openbaar onderwijs zijn, maar dat moet eveneens doordrenkt zijn van de katholieke leer
  - *Liberale* : Onderwijs moet vrij zijn van godsdienst.
- ⇒ **wet op het openbaar onderwijs van 1842**
  - elke gemeente moest een school oprichten of een bestaande katholieke school aannemen
  - godsdienst stond op het programma
  - openbaar onderwijs met een katholiek karakter
  - neerslag van een unionistische politiek waarin de katholieken aan het langste eind trokken
- ⇒ **Organieke wet op het middelbaar onderwijs (1850)**
  - (Uitgevaardigd door een liberale regering)
  - Zorgde voor een aanzienlijke uitbreiding van het middelbaar rijks onderwijs en beperkte de klerikale invloed
- ⇒ **Nieuwe wet op het openbaar onderwijs van 1879 (ter vervanging van de wet van 1842)**
  - De liberalen willen:
    - Elke gemeente wordt verplicht een school op te richten (aangezien vele gemeenten katholieke scholen hadden aangenomen en er dus niet écht een openbaar onderwijs was)

- Openbaar onderwijs niet langer katholiek: geen godsdienst (tenzij buiten de uren en op aanvraag), geen tussenkomst meer van de pastoor
- ⇒ betogingen, manifestaties: de kath gingen hun eigen kath scholen oprichten (nu de openbare scholen niet meer katholiek zouden zijn)
- ⇒ Hoe wordt de schoolstrijd beslecht?
  - 1884: nederlaag voor de liberale partij
  - De rijke bovenlaag die mocht stemmen volgens het cijnskiesrecht, moest betalen voor de stichting van de openbare scholen (de bovenlaag was wel liberaal, maar had te hoge belastingen)
  - De schoolstrijd zorgde voor **een algemene mobilisatie van de kath** olv de bisschoppen
    - Talrijke leraars en kinderen verlieten het officieel onderwijs
    - Nieuwe kath scholen
    - **Tweeledige gevolgen** van de schoolstrijd
      - De katholieke partij kreeg een uitgesproken confessioneel karakter (ze trad op als bewaarder van de Kerk en godsdienst) + stevig katholiek onderwijsnet (trok 80% van de schoolgaanden aan)
      - De meeste liberalen maakten nu definitief de breuk met de Kerk en met de kerkpraktijk.
- ⇒ Vanaf dan draaide het debat in de schoolstrijd rond twee zaken:
  - De functie van het openbaar onderwijs en hoe het te organiseren
  - De rol die de Kerk te vervullen had in het onderwijs
- ⇒ Vóór 1914: spanningen vooral betrekking op het lager onderwijs (middelbaar onderwijs was een zeer elitaire aangelegenheid)
- ⇒ **1914: algemene leerplicht voor kinderen tot 12 jaar**
- ⇒ verkiezingsoverwinning van de katholieke partij in 1884:
  - het **aannemen van vrije scholen is opnieuw mogelijk**
  - 1895: godsdienst werd **opnieuw een verplicht vak** in de gemeentescholen, MAAR (als toegeving aan de liberalen en omdat ze niet konden terugkeren naar de wet van 1842) er was een **mogelijkheid tot vrijstelling** van het vak godsdienst als de ouders daartoe een verzoek indienden.
  - Vanaf het einde 19<sup>e</sup> eeuw: **financiering**
    - 1895: voor het eerst (gedeeltelijke) subsidies aan de katholieke lagere scholen, meer bepaald door een nieuwe categorie van **“aanneembare scholen”** in het leven te roepen (= de scholen die aan de voorwaarden voldeden om door de gemeenten te worden ‘aangenomen’)
    - Deze subsidies leidden tot heel wat **discussies en controverse** en zorgde aan de vooravond van WO I nog voor een scherpe polarisatie tussen links en recht. De geplande leerplicht zou niet gerealiseerd kunnen worden zonder de kosteloosheid van het onderwijs en dus ook betere financiering van de vrije scholen
- ⇒ 1911: Schoolbon
  - Subsidiering volgens het leerlingenaantal

- ⇒ lib en soc protesteren en vinden gehoor bij Albert I die de regering-Schollaert ontslaat
- ⇒ kartel van liberalen en socialisten (1914). Het kartel verliest de verkiezingen en in 1914 kan de kath regering er een nieuwe schoolwet doorkrijgen.
- ⇒ **Wet van 19 mei 1914** : sluitstuk van het kath bewind
  - Invoering leerplicht
  - Verruiming van de wet die de betoelaging van het kath lager onderwijs regelde.
- ⇒ afwijzing van een vak zedenleer als godsdienst niet gevolgd werd
- ⇒ De volgende decennia wordt de schoolstrijd gekenmerkt door twisten rond:
  - Neutraliteit van het openbaar onderwijs (aangezien de kath regering uitz had toegestaan op het kath karakter van de openbare scholen)
  - Subsidies voor het katholiek onderwijs
- ⇒ tot aan het Schoolpact van 1958 bleven de gemeenten uitsluitend bevoegd voor de inrichting van het openbaar lager onderwijs. Pas nadien kreeg ook de centrale overheid deze bevoegdheid.

• Tijdens het Interbellum : tijdelijke **pacificatie**

- ⇒ “**union sacré**” (godsvrede) + akkoorden van Loppem
- ⇒ Oorlog was een belangrijk keerpunt in de schoolkwestie
- ⇒ 13 november **1919**: zelfs nog uitbreiding van de subsidies van het lager onderwijs
- ⇒ Als tegenprestatie voor deze verhoging was de portefeuille van Onderwijs steeds in handen van een socialist of een liberaal (vanaf 1919)
- ⇒ Toch was de schoolvrede precair:
  - 1918 – 1921: steunde op regeringen van Nationale Unie
  - Vanaf 1921: steunde op de onmisbaarheid van de katholieken in de regering.
  - De schoolvrede werd bewaarde doordat niet de levensbeschouwelijke, maar wel de sociaal-economische problemen de tussenoorlogse periode domineerden. Daarin waren socialisten en liberalen tegenstanders. De katholieken kwamen in het centrum terecht.
- ⇒ zowel in liberale als socialistische partij waren twee strekkingen te bespeuren:
  - de ene strekking wilde een opening naar het confessioneel onderwijs maken om een duurzaam schoolakkoord te bereiken
    - socialisten : sociale motieven
    - liberalen: bezorgdheid over groeiende soc impact op openbaar onderwijs
  - antiklericale hardliners die de schoolpolitieke regelingen betwisten, en zich op de oude uitgangspunten bleven beroepen
- ⇒ In 1931 – 1932 leek de schoolpolitieke modus vivendi te zullen worden doorbroken. Zowel bij de liberalen als de soc gaven de hardliners opnieuw de toon aan
  - De socialisten zagen dat de katholieke scholen kweekbodems waren voor de katholieke vakbonden
  - Liberalen waren verontrust over de onevenwichtige ontwikkeling van het leerlingenaantal in het kath en gemeentelijk onderwijs.
- ⇒ In een coalitie van lib en kath werd de pacificatie opnieuw gevestigd. Dit bleef zowat de situatie tot aan WO II

- ⇒ Tijdens interbellum:
  - Confessionele breuklijn op de achtergrond ten voordele van de sociaal-economische problematiek
  - Liberalen en socialisten staan lijnrecht tegenover elkaar en hebben de kath nodig om een coalitie te vormen. De schoolkwestie wordt dan ook zoveel mogelijk geminimaliseerd
  - De koningskwestie echter brengt een scherpe polarisering teweeg tussen links en rechts (soc vs katholieken) in de jaren '50
- ⇒ Na WO II
- ⇒ Expansie en democratisering van het middelbaar onderwijs, waardoor het onderwijsvraagstuk acuut wordt. Steeds meer jongeren bleven studeren na 14 jaar
- ⇒ **Tussen 1945 – 1947** : linkse regeringen namen verschillende maatregelen om de expansie van het rijksmiddelbaar onderwijs te bevorderen (kath onderwijs voelt zich benadeeld door het hoge schoolgeld dat zij moeten aanrekenen voor hun kath scholen) (aangezien alleen lager onderwijs werd gesubsidieerd)
- ⇒ De CVP-regering op haar beurt keurde een aantal wettengoeien die een ruime subsidiering van het vrij middelbaar onderwijs invoerden (**wetgeving Harmel**)
- ⇒ 1954: CVP verliest meerderheid
  - Links regering (onder Achille Van Acker) met coalitie tussen soc en lib
  - Wetgeving-Harmel wordt ongedaan gemaakt
  - **1955: Wet-Collard**
    - Onbeperkt recht tot oprichting nieuwe rijksscholen
    - Vermindering subsidies kath onderwijs
- ⇒ er ontstond als kath reactie hierop een **grootscheepse mobilisatie** van ouders met kinderen uit kath scholen (niet alle ouders waren gelovig. De CVP richtte zich niet alleen tot kath, maar ook tot niet-kath ouders)
  - belangrijke politiek gevolgen:
    - het kath karakter van de CVP werd opnieuw benadrukt (nadat ze het van zich hadden 'afgeschud')
    - banden met de zuilorg (die men in 1945 op losse schroeven had gezet door afstand te nemen van de standenstructuur) werd terug nauwer aangehaald
- ⇒ **Verkiezingen van 1 juni 1958: keerpunt**
  - CVP volstreekte meerderheid in de Senaat maar niet in de Kamer
  - Een regering zonder de CVP is onmogelijk, maar een homogene CVP-regering was evenmin mogelijk.
  - CVP-minderheidsregering
  - Initiatief tot onderhandelingen over de schoolkwestie
- ⇒ Het onderwijsdossier werd toevertrouwd aan een speciale commissie
- ⇒ **Schoolpact van 20 november 1958**
  - Vrijheid van schoolkeuze gegarandeerd door de gelijkheid van de twee schoolnetten te realiseren
    - Er moesten voldoende scholen van beide netten aanwezig zijn
    - Geen discriminatie omtrent schoolkosten
  - nieuwe rijksscholen



- kosteloosheid katholiek onderwijs
- Beide netten haalden voordelen, maar het drukte zwaar op de overheidsbegroting
- ⇒ Gevolgen oplossing schoolstrijd
  - De confessionele breuklijn werd gepacificeerd waardoor er energie vrijkwam voor de andere breuklijnen
  - “Deconfessionalisering” van de politiek:
    - Liberalen stelden zich ook open voor gelovigen\$
    - Binnen CVP en BSP interesse voor progressieve frontvorming
    - Groeiend verzet tegen de zuilen (dit werd politiek gekanaliseerd via nieuwe partijen, zoals de Volksunie)

## • **Taalpolitiek:**

- ⇒ **De taalpolitiek als unitair element (p.16-17)**
  - Uniforme instellingen
  - GW 1831: Het gebruik van talen is vrij, maar op bestuurlijk vlak werd het Frans ingesteld.
  - Dat leidde tot een feitelijke verfransing
- ⇒ **Vlaamse Beweging (p.46 – 47)**
  - Onstaan na de revolutie van 1830 als een literaire stroming
  - Jan Frans Willems
  - Aanvankelijk zagen ze geen tegenstelling tussen de Vlaamse cultuur en België
  - De groeiende dominantie van het Frans in het bestuur leidde tot de verschuiving naar de taalstrijd
  - Eisten een tweetalig Vlaanderen
  - Pas tegen het einde van de 19<sup>e</sup> eeuw verschuift het accent naar een eentalig Vlaanderen
  - In het politieke landschap vond men de flaminganten in de 19<sup>e</sup> eeuw terug bij de radicale liberalen, maar vooral bij de katholieken.
- ⇒ 1873 : **eerste taalwet** = gedeeltelijke vernederlandsing van het strafrecht
- ⇒ 1878: **tweede taalwet** = gedeeltelijke vernederlandsing van het centrale bestuur
- ⇒ 1883: **derde taalwet** = gedeeltelijke vernederlandsing van het officieel middelbaar onderwijs.
- ⇒ Radicalisering en verbreding van de Vlaamse beweging oiv de democratisering
  - Voortaan eis tot eentaligheid
  - Verruiming tot een nationale beweging (vorming van een Vlaamse elite noodzakelijk en daarom eis op Nederlandstalig hoger onderwijs: Gentse rijksuniversiteit die Frans was)
- ⇒ p. 51 – 52
- ⇒ De katholieke machtsovername van 1884 leidde tot een versnelling van de taalwetgeving, die nog werd geaccentueerd na de invoering van het meervoudig algemeen stemrecht in 1894
- ⇒ 1898: gelijkheidswet
  - Er kwam een officiële nederlandstalige GW
  - Stelde het nederlands op gelijke voet voor wetten en KB's

- Vooral symbolische waarde
- ⇒ tussen 1894 en 1900 paar taalweten, tussen 1900 en 1914 is dat niet het geval: deze vertraging was te wijten aan de evenredige vertegenwoordiging, aangezien die de positie van de kath partij verzwakte. De liberale Vlaamsgezinden namen een minder radicale houding aan
  - 1910: gedeeltelijke vernederlandsing van het vrij middelbaar onderwijs
  - 1913: gedeeltelijke vernederlandsing van het leger (alleen opleiding)
  - Voorlopig nog geen vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit die vanaf 1900 als symbool voor de Vlaamse strijd begon te fungeren.

#### • Tijdens WO I

- ⇒ Flamenpolitik en activisme
- ⇒ het activisme stortte in elkaar na de Duitse nederlaag, maar toch nawerking:
  - het bracht de antithese Vlaanderen-België binnen in de Vlaamse Beweging
  - leverde de grondslag voor het Vlaams-nationalisme
- ⇒ Bracht de Vlaamse Beweging in diskrediet
- ⇒ Na WO I valt de Vlaamse Beweging uiteen in twee delen:
  - Vlaams-nationalisme: zelfstandigheid van Vlaanderen
  - Gematigde vlamingen die streefden naar een betere situatie voor Vlamingen ivm taal (pro België, pro Vlaanderen, pro federalisme)
- ⇒ 1938: amnestiewet voor activisten

#### • Tijdens het Interbellum p. 98 – 101

- ⇒ 1919: oprichting **Katholieke Vlaamse Kamergroep**
  - Frans Van Cauwelaert
  - Streefde naar de realisatie van het ‘minimumprogramma’ (= Vernederlandsing bestuur, gericht, onderwijs en leger in Vlaanderen)
- ⇒ **Taal in het bestuur**
  - **1921 : wet op het taalgebruik in bestuurszaken**
    - Wet van 1878 was enkel van toepassing op centrale administratie
    - Nu ook voor gemeenten en provincies
    - Schiep in feite 3 bestuurlijke taalgebieden
    - Gemeenten konden mits 2/3<sup>de</sup> meerderheid van hun opgelegde taal afwijken
    - Op vraag van 20% van de kiezers moesten er externe (tweetalige) bestuursfaciliteiten worden opgericht
- ⇒ **Taal in het onderwijs**
  - **1923: gedeeltelijke vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit.**
  - Dubbel stelsel
    - In het ene werd 1/3<sup>de</sup> in het Nederlands gedoceerd en 2/3<sup>de</sup> Frans
    - In het andere systeem omgekeerd
  - bestuurtaal bleef Frans
- ⇒ **Taal in het leger**
  - Nog meer weerstand dan in onderwijs
  - Leger als symbool en garantie voor nationale eenheid
  - **1928: wet op het taalgebruik in het leger**
    - Voorzag ééntalige compagnieën

- Opleiding van de dienstplichtigen in hun moedertaal
  - Frans bleef commandotaal
- ⇒ De trage realisatie van deze maatregelen en de veminking van de oorspronkelijke voorstellen leidden aan Vlaamse kant steeds weer tot felle kritiek op de vermeende slapheid van de Vlaamse parlementsleden
- ⇒ Vooral jongeren keerden zich af van de kath partij en werden partijganger van het Vlaams-nationalisme. (ook in de hand gewerkt door het vraagstuk omtrent amnestie voor activisme)
- ⇒ August Borms (verkiezingswinnaar in de Leuvense gevangenis)
- ⇒ Als gevolg hierop neemt de regering voor het eerst in de Belg geschiedenis zelf het initiatief in de taalkwestie.
- Tussen 1930 en 1935: reeks van taalwetten
  - De Waalse beweging die had geijverd voor een tweetalig Vlaanderen (en ééntalig Wallonie) lieten de Franse minderheden in Vlaanderen vallen)
  - **1930: integrale vernederlandsing van de Gentse Universiteit**
  - **1932: een nieuwe bestuurstaalwet versterkt de regionale eentaligheid**
  - **1932: nieuwe wet op lager en middelbaar onderwijs**
    - De streektaal als onderwijstaal (uitzondering van Brusselse agglomeraties) + voorzieningen voor Franstaligen in Vlaanderen
  - **1935 : integrale vernederlandsing van het gerecht**
- ⇒ minimumprogramma was gerealiseerd
- ⇒ maar voor sommige Vlamingen was het te laat en te weinig
- ⇒ Radicalisering: de stichting van het VNV (1933) speelt hierin een rol (waren pro federalisme)
- ⇒ Ook in katholieke partij een stroming die pro federalisme was (bv. Gaston Eyskens)
- ⇒ Na de verkiezingen van 1936 werden de katholieke partij, de soc en de commus partij opgedeeld in twee vleugels: een Vlaamse en een Waalse

#### • Unitaire karakter van België:

p. 14-17:

- ⇒ De moderne natievorming die aan de basis van de revolutie van 1830 lag ging gepaard met het uitschakelen van regionale particularismen en een sterke centralisatie.
- 1) **Uitholling van de gewestelijke autonomie:**
- was reed ver gevorderd in de 18<sup>e</sup> eeuw en onder Jozef II bereikte centralisatie een eerste hoogtepunt
  - zie p.15
  - GW van 1831 verdeelde België in 9 provincies
  - *Provinciewet van 30 april 1836*: restrictieve interpretatie van de bevoegdheden van de provincies => beperkte autonomie voor de provincies (net zoals de gemeenten)
  - De afwijzing van elk provinciaal of gemeentelijk particularisme was een uiting van het nieuwe Belgische nationaal besef.

**2) Het unitaire staatsdenken had zijn effecten op de rol van de parlementsleden en de werking van het parlement.**

- De leden van de Kamer en de Senaat werden niet meer geacht hun kiesdistrict te vertegenwoordigen, maar wel de Belgische natie => er werden volksvertegenwoordigers verkozen in districten waar zij geen verblijf hielden.
- De territoriale scheidingslijnen speelden een ondergeschikte rol om plaats te maken voor ideologische breuklijnen.

**3) De taalpolitiek als unitair element**

- uniforme instellingen

**4) De unitaire staat gekarakteriseerd door een abstracte verzameling van individuele burgers**

⇒ de unitaire staat zal al snel op de proef worden gesteld door de democratisering die breuklijnen in de samenleving blootlegde. De belangrijkste zouden leiden tot de verzuiling en de regionalisering.

=> Na WO I: opleving van Belgisch nationalisme en patriottisme, hoewel de Duitse Flamenpolitiek voor het eerst de breuk tussen Vlaanderen en België heel duidelijk maakte.

⇒ na 1944: de unitaire reflex overheerste (patriotisme)

⇒ Typisch was de opstelling van het Christelijke Volkspartij, die een unitaire structuur aannam en ook een unitaire politiek volgde.

⇒ 1944 – 1945: de BSP en de CVP herorganiseren zich op unitaire basis (tot in de jaren '60)

- Dit was een beetje teruggaan in de tijd, want in de jaren '30 was er al een vorm van decentralisatie geweest

⇒ Toch was het communautaire vraagstuk na de Bevrijding in zijn volheid aanwezig

⇒ Vlaamse zijde

- Ongenoegen over toepassing taalwetten
- Ongenoegen over de effecten van de talentellingen
- Ongenoegen over het uitblijven van de culturele autonomie

⇒ Waalse zijde

- Bekommernis om de economische en demografische stagnatie

⇒ Culturele versus economische eisen en cultuurgemeenschappen versus gewesten

=> GW-herziening van 1970 : unitaire hervormingen

⇒ ook het begin van de federalisatie vanaf de jaren '70

• **Confessionele tegenstellingen:**

⇒ als basis voor het Belgische partijstelsel vanaf 1848 (einde van het unionisme)

⇒ Eén van de twee breuklijnen die bestonden in de 19<sup>e</sup> eeuw

- Tegenstelling conservatief – liberaal
- In 1830 was die tegenstelling niet perse aanwezig. De liberalen (in de mate zij al 'bestonden') waren niet uitdrukkelijk anti-klerikaal

- Met de jaren groeit echter een tegenstelling katholieken vs. Niet-katholieken (de liberalen waren gekant tegen het monarchaal regeringssysteem en tegen de invloed van de Kerk)
- ⇒ Linkerzijde (vrijzinnig) vs rechterzijde (katholiek)

• **Pacificatiemechanismen (bestond dit al vóór 1914?)**

- ⇒ Pacificatiepolitiek na WO I (1918 – 1921)
  - Breed compromis tussen links en rechts
  - “pact van Loppem”
  - Linkerzijde verwierf aantal dingen, de Rechterzijde verwierf aantal dingen
- ⇒ Regeringen van Nationale Unie
- ⇒ P. 3:
- ⇒ 1828 : unie van opposities : Liberalen en katholieken verenigen zich (**unionisme**) tegen de politiek van Willem I. Ze hebben beiden andere bezwaren tegen de politiek van Willem.
- ⇒ **Unionisme** = de unie van liberalen en katholieken, ontstaan in 1828 om tot een Belgische Revolutie te komen (bleef na de Revolutie standhouden)
- ⇒ De Belgische grondwet van 1831 was een compromis tussen liberalen en katholieken.
- ⇒ P. 21 - 22
- ⇒ Door het unionisme (dat blijft bestaan na de Belgische Revolutie) wordt het politieke leven aanvankelijk gekenmerkt door de afwezigheid van meerderheid en oppositie.
- ⇒ De coalitie tussen kath en lib werd in de hand gewerkt door **de onzekere internationale positie** van België en doordat fundamentele problemen zoals de kieswet, de gemeentewet en de onderwijswet nog dienden opgelost te worden.
- ⇒ Er was al wel een liberale en een katholieke ‘partij’, maar hun contouren waren alleen zichtbaar in de pers en het parlement. Ze waren **nog niet georganiseerd**.
- ⇒ De tegenstelling katholieken-liberalen bleef ondergeschikt aan de tegenstelling **patriotten – orangisten** en binnen de liberale partij zelf was er de scheidingslijn conservatieven – democraten.
- ⇒ Het unionisme veranderde geleidelijk van karakter en ontwikkelde zich tot een **conservatieve regeringsformule**, waarmee vooral de belangen van de Kerk, de aristocratie en de vorst werden gediend!
- ⇒ Toen de vrede tussen Holland en België in 1839 bestendigd was en de gezamenlijke externe ‘vijand’ verdween, kwamen de **interne, binnenlandse politieke tegenstellingen** tot uiting.
  - Polarisatie werd mede in de hand gewerkt door het grondwettelijke begrip van de **grondwettelijke vrijheid**:
    - Katholieken: vrijheid betekent dat de Staat zich niet mengt met onderwijs en armenzorg. (Taak van de Kerk)
    - Liberalen: de Staat moet net wel tussenkomen om de vrije keuze te waarborgen.
- ⇒ Tegenover de unionistische regering, die in feite een conservatieve katholieke regering werd, profileerde zich een **liberale oppositie**.
- ⇒ **1847** : echte begin van het parlementair regeringssysteem = met de overwinning van de liberalen en de instelling van een liberale regering. (Daarvoor bood de gebrekkige organisatie van de partijen en het unionisme plaats voor een persoonlijke politiek van Leopold I)

- ⇒ (De laatste unionistische regering komt in 1857 ten val als gevolg van protestbetogingen in Brussel (teken dat geweld en protest een invloed konden hebben op de politiek. = het definitieve einde van het unionisme)
- ⇒ p.34
- ⇒ **Meetingpartij** (1862) = front van katholieken en radicale liberalen die zijn kracht putte uit het gezamenlijk verzet tegen de militaire politiek van de regering (volkspartij) (zie 'neutraliteit onder Franse dreiging' bij **Buitenlands beleid en erkenning België**)

## Hoofdstuk 1: De Belgische Revolutie

- 1) Achtergronden, oorzaken en aanleiding
  - a. De afbraak van het Ancien Régime
  - b. De politiek van Willem I
  - c. Het revolutiejaar 1830
- 2) Het verloop
  - a. De revolutie
  - b. De internationale constellatie
  - c. De uitschakeling van de binnenlandse opposanten
- 3) Balans: een liberale en nationale revolutie

- De Belgische revolutie als:
  - een stap in de ontmanteling van het Ancien Régime
  - een reactie tegen de politiek van Willem I
  - een gebeurtenis met een haast accidenteel karakter in het licht van de Franse juli-revolutie van 1830
- 1814: val van Napoleon => '**Verenigd Koninkrijk der Nederlanden**' (Congres van Wenen)
- 1828: '**unie van opposities**' (verbond van liberalen en katholieken, die beiden tegengestelde doelen hadden in de revolutie tegen Willem I)
- Vier beslissende momenten in de **consolidatie van de Revolutie**:
  - instelling van een voorlopige regereing
  - verkiezing van een Nationaal Congres
  - aanvaarding van een grondwet (werd als zeer progressief aanschouwd, zelfs al was ze een compromis tussen katholieken en liberalen.)
  - aanduiding van een vorst
- 4 oktober 1830: de voorlopige regering (Voorlopig Bewind van negen leden) roept de **Belgische onafhankelijkheid** af
- Binnenlandse opposanten rond 1830:
  - orangisten (terugkeer naar Willem I)
  - republikeinse democraten (voorstanders van een republiek)
  - reunioisten (aanhechting bij Frankrijk)

## Hoofdstuk 2: Karakteristieken van het politieke systeem in de 19<sup>de</sup> eeuw

- 1) Rechten en vrijheden
- 2) Monarchie en parlementair regeringssysteem
- 3) Cijskiesrecht en meerderheidsstelsel
- 4) De unitaire staat
- 5) Politieke partijen
- 6) De norm en de realiteit

- GW van 1831: coalitieverbod (hinderde het ontstaan van vakbonden)
- De grondwettelijk taalvrijheid leidde tot de feitelijke dominantie van het Frans
- Meerderheidsstelsel:
  - gedeeltelijke vernieuwing van de Kamers
  - meerderheidsstelsel in de toewijzing van de zetels p. 14
  - corruptie en manipulatie
    - o geen kiesplicht
    - o geen voorgedrukte kandidatenlijsten
    - o openbare verkiezingen (niet geheim)
- Grondwetswijzigingen:
  - 1893
  - 1920-1921

## Hoofdstuk 3: Doorbraak van het parlementaire regeringssysteem (1831-1848)

- 1) Unionisme, koning en kerk
  - het unionisme
  - Leopold I
  - de Rooms-Katholieke Kerk
- 2) Vrijmetselarij, liberalisme en partijregering
- 3) De regering- Rogier en het revolutiejaar 1848

- echte begin van het parlementair regeringssysteem = 1947 met de overwinning van de liberalen en de instelling van een liberale regering. (Daarvoor bood de gebrekkige organisatie van de partijen en het unionisme plaats voor een persoonlijke politiek van Leopold I)
- vrijmetselarij = ontstaan door het groeiende antiklerikalisme van de liberalen.
  - Théodore Verhaegen
  - Gaf aanleiding tot het ontstaan van de eerste liberale clubs met permanent karakter
- 1848: revolutiejaar

## Hoofdstuk 4: De klassieke periode van het liberalisme (1848 – 1884)

- 1) Sociaal-economische verschuivingen
- 2) Overwicht van de liberale partij
- 3) De liberale regeringspolitiek
  - a. De onderwijspolitiek
  - b. De economische politiek
  - c. De “sociale politiek” van de regering
- 4) De radicaal-liberale stroming en de regering Frère-Orban
  - a. Sociaal progressisme
  - b. De vrijdenkersregering
  - c. De regering-Frère-Orban
- 5) De katholieke reactie en de schoolstrijd

- Industriële revolutie verstevigde de positie van het liberalisme in België
- Na 1830 kende vooral Wallonië een snelle industriële expansie
  - Aanleg van een spoorweg (1834)
- Vlaamse platteland echter: crisis als gevolg van de ondergang van de vlasindustrie
- Tot omstreeks 1880 bleef de bevolking in Wallonië sneller stijgen dan in Vlaanderen.
- Tot ca 1850 was landbouw dominant in België. Daarna was er de krachtige ontwikkeling van het industriële en financiële kapitalisme, dat de onderbouw leverde voor het liberalisme.
- De samenhang van de partijen in deze periode (rond 1848) lag niet zozeer in hun structuur (die nog zeer zwak was), maar in een militante ideënwereld, die oa door een partijdige pers werd uitgedragen.
- In de 19<sup>e</sup> eeuwse samenleving speelde de overheid maar een geringe rol. De taken van de regering waren beperkt. (hoogstens 6 ministeriële departementen)

- Sociaal progressisme
  - voorstanders van de vrijhandel
  - hervorming van het belastingstelsel
  - capaciteitsrecht
  - discriminatie werd aan de kaak gesteld
  - voorstanders van verplicht onderwijs

⇒ Meetingpartij (1862) = front van katholieken en radicale liberalen die zijn kracht putte uit het gezamenlijk verzet tegen de militaire politiek van de regering

- Na 1850 een nieuwe stap in de ontwikkeling van het rationalisme: vooruitgang wetenschap en ontwikkeling filosofie

⇒ groeiende antigodsdienstige stroming  
⇒ niet alleen de Kerk wordt aangevallen, maar ook de godsdienst zelf

⇒ de vrijdenkersbeweging (vrijzinnigheid)

- won aan kracht in de jaren '50 en '60 in de 19<sup>e</sup> eeuw
- L' Affranchissement (1854), Les Solidaires (proletarisch, 1857), La Libre Pensée (elitair, 1863)
- Konden alleen aansluiting vinden bij de liberale partij



- Nochtans duidelijke accentverschuiving in vgl de oude antiklerikale liberalen, die nog geloofden in het ordebewarende karakter van de godsdienst.
- ⇒ Het vrijzinnig radicalisme leidde tot spanningen in de liberale partij. Deze jonge radicalen namen overvleugelden uiteindelijk de oude doctrinaire leiders.
- ⇒ Hoogtepunt van hun antiklerikale politiek in de regering-Frère-Orban (1878)

## Hoofdstuk 5: Eerste democratiseringsgolf (1884 – 1914)

- 1) Sociale en economische mutaties
- 2) De krachten van verandering
  - a. Het socialisme en de arbeidersbeweging
  - b. Het liberale progressisme
  - c. De christen-democratie en de christelijke arbeidersbeweging
  - d. De Vlaamse Beweging
- 3) Beheerste democratisering van de instellingen onder katholiek bewind
- 4) Sociaal beleid, taal-en onderwijspolitiek (van de kah regering)
  - a. Begin van de sociale wetgeving
  - b. Bescheiden vernederlandsing
  - c. Staatssubsidies voor het katholiek onderwijs
- 5) Reacties

⇒ Omstreeks de eeuwwisseling drie belangrijke evoluties, die al vroeger begonnen waren, maar nu hun invloed deden gelden:

- **Bevolkingsexplosie**: sterkte toename na 1880
- **verstedelijking**
- **industrialisering**

⇒ **Omstreeks 1880: diepe economische crisis**

- trof zowel landbouw als industrie
- 1850 – 1874: opwaartse trend in de industriële ontwikkeling
- 1860: de spectaculaire industrialisering in de VSA en Duitsland sedert 1860 monden uit in een crisis
- 1873 – 1874 : de prijzen storten in elkaar + lange periode van deflatie
- De crisis werd een structurele crisis en werd pas rond 1895 overwonnen
- De crisis werd versterkt door de ernstige moeilijkheden die **de landbouw** ondervond
  - Tot 1870: bijna autarkie
  - Toegenomen vraag vanaf 1870 werd gecompenseerd door de import van landbouwproducten
  - Vanaf 1880 echter **Agricultural Invasion** = de massale import van goedkope landbouwproducten, vooral graan, uit de VSA en andere delen van de wereld. Vele landbouwbedrijven werden onrendabel.

⇒ nieuwe expansiefase van de industrie na de crisis

- niet alleen in Wallonie maar ook in Vlaanderen

⇒ **vanaf 1884: begin van de sociale wetgeving**

- Waalse arbeidersopstand 1886
- Oprichting van de Commissie van de Arbeid (1886)
- Wetgeving bestreek drie vlakken
  - Arbeidsvoorwaarden
    - Bescherming van het loon
    - Beperking kinder-en vrouwenarbeid
    - Invoering van de verplichte zondagsrust
  - Arbeidsverhoudingen
  - Sociale verzekeringen

## Hoofdstuk 6: Internationaal statuut en buitenlands beleid (1830 – 1918)

- |   |
|---|
| 1) Internationale erkenning, opgelegde neutraliteit en oorlog met Nederland<br>2) 1848 – 1870: neutraliteit onder Franse dreiging (p.61)<br>3) Diplomatiek non-beleid en koninklijke koloniale politiek (p.65)<br>4) De crisis van de Belgische neutraliteit en WO I (1904 – 1918) p.67 |
|---|

Zie **erkenning België en buitenlands beleid**

## Hoofdstuk 7: Nationale Unie en activisme tijdens WO I

- |  |
|--|
| 1) Nationale Unie<br>2) Activisme en frontbeweging |
|--|

- ⇒ de vier oorlogsjaren waren in twee opzichten belangrijk voor de Belgische politiek:
  - de agressie van Duitsland creëerde een **externe vijand** en **neutraliseerde de interne tegenstellingen**
  - de normale politieke besluitvormingsmechanismen werden opgeheven
- ⇒ Drie bezettingszones
  - Gouvernement-generaal (Brussel)
  - Etappengebied (Gent)
  - Operatiegebied (Brugge)
- ⇒ De Belgische regering in **Le Havre**
- ⇒ De koning in **De Panne**
- ⇒ Opstoot van Belgische patriottisme
- ⇒ Partijtwiste werd opzij gezet
  - **Godsvrede** = samenwerking tussen katholieken en niet-katholieken
  - Nationaal Hulp-en Voedingscomité (eind 1914)
    - Aanvankelijk alleen voedselbevoorrading
    - Later ook bestrijding werkloosheid en gezondheidszorg
    - **Emile Francqui**
    - Prefiguratie van een regering van Nationale Unie
- ⇒ 1916 : vorming van een regering van Nationale Unie
- ⇒ De **godsvrede** hield niet stand op het terrein van de **Vlaamse kwestie**
  - Activisme

- Vlaame frontbeweging (werd na de oorlog voortgezet in de Frontpartij, de eerste Vlaams-nationale partij)
- Vlaams-Belgisch Verbond
- ⇒ **activisme** = een beweging van flaminganten die van mening waren dat de Duitse bezetting er voor kon zorgen dat aan de Vlaamse eisen werd voldoen
  - ze waren vóór de opsplitsing van het land
  - is ook in grote mate uitgelokt door de Duitse bezetting
  - moet geplaatst worden binnen het ruimere kader van de oorlogssituatie
- ⇒ WO I had als bedoeling voor de Duitsers de herschikking van het Europese continent om hun hegemonie te doen gelden.
- ⇒ Het Duitse Keizerrijk was in 1914 nog een federatie (met verschillende deelstaten)
  - **Flamenpolitik** = allerlei initiatieven met het oog op het winnen van de Vlamingen door de Duitsers om België te verscheuren. Ze speelden daarbij in op reeds bestaande spanningen.
- ⇒ Slechts een minderheid ging in op het activisme, en velen werden er in ‘gekocht’. De meeste Vlamingen bleven België trouw tijdens WO I
- ⇒ **Groot Nederlandse Beweging**
  - Tijdens WO I politiek opkomst
  - Voor de creatie van een nieuwe staat die Vlaanderen en Nederland verenigt (Dietschland)
  - Deze beweging werd op dezelfde manier gecreeerd als het activisme. Er zijn Nederlanders die betaald werden door de Duitsers om tégen België te zijn en te streven voor een Groot Ned Beweging (ook met de bedoeling België te instabiliseren)
  - Na WO I valt de Duitse connotatie weg en wordt de GNB een doel op zich
- ⇒ WO I belangrijk in de verandering van de verhouding Vlaanderen-België
- ⇒ Enkele maatregelen van de Duitse bezetter om het activisme te voeden:
  - Oktober 1916 : vernederlandsing van de Gentse unief (werd na de oorlog opnieuw in het Frans geopend)
  - 1917: stichting van de Raad van Vlaanderen
- ⇒ Binnen het activisme kwam een scheiding
  - Radicalen
  - Gematigden
- ⇒ het activisme stortte in elkaar na de Duitse nederlaag, maar toch nawerking:
  - het bracht de antithese Vlaanderen-België binnen in de Vlaamse Beweging
  - leverde de grondslag voor het Vlaams-nationalisme
- ⇒ na de oorlog werden de socialistische eisen ingewilligd, maar de Vlaamse eisen werden genegeerd.

## Hoofdstuk 8 : Het interbellum

1) Het democratisch getij na WO I <ul style="list-style-type: none"> <li>a. De schok van de oorlog</li> <li>b. Grenzen aan de democratie: muntsanering en conservatieve reactie</li> <li>c. Invloed van de democratisering op de verkiezingen, de partijen en de werking van het parlementair stelsel</li> </ul>	<b>INHOUDSTAFEL NOTITIES</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>1) De Belgische politiek vóór 1914: polarisatie             <ul style="list-style-type: none"> <li>a. Meerderheid en oppositie / links en rechts</li> <li>b. Confessionele en sociaal-economische breuklijn</li> <li>c. Taalkwestie</li> </ul> </li> <li>2) De Eerste Wereldoorlog</li> </ul>
--	---

2) Omstreden democratie: de jaren '30 <ul style="list-style-type: none"> <li>a. De "Grote Depressie" en de nieuwe rol van de overheid in de economie</li> <li>b. Staatshervorming en Nieuwe Orde</li> <li>c. Politieke destabilisering en hervorming</li> </ul> 3) Sociale politiek, taal-en schoolpolitiek <ul style="list-style-type: none"> <li>a. Sociale politiek en "corporatisme"</li> <li>b. Taalpolitiek en regionalisme</li> <li>c. Tijdelijke pacificatie op het onderwijsvlak</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>a. België in de oorlog</li> <li>b. Nationale Unie <ul style="list-style-type: none"> <li>i. Effect van de Duitse inval: godsvrede</li> </ul> </li> </ul> 3) Loppem <ul style="list-style-type: none"> <li>a. Enkele feiten</li> <li>b. Staatsgreep? Pact?</li> </ul>
--	---

## 1) Het democratisch getij na WO I

### 1.1 De schok van de oorlog

- ⇒ 1918 : wapenstilstand en revolutie in grote delen van Europa (Rusland)
- ⇒ Opmars van het socialisme en bolsjewisme
- ⇒ Albert I stelt een regering samen van Nationale Unie
  - Leon Delacroix
  - Zes katholieken (rechterzijde), drie liberalen en drie socialisten (linkerzijde)
  - **'de regering van Loppem'** (samengesteld door Albert en Francqui)
  - Invoering algemeen mannenstemrecht, vakbondsvrijheid, invoering acht uren werkdag, etc (zonder grondwetswijziging)
  - Het doel van Albert en Francqui was om de socialisten in de regering te krijgen (dat wou Albert al lang). Het middel daartoe was de snelle invoering van het enkelvoudig algemeen stemrecht.
- ⇒ er werd gesproken van een Staatsgreep
  - De koning had een regering gevormd die geen rekening hield met de politiek meerderheid in Kamer en Senaat
  - Geen respectering van de GW

- Voor algemeen stemrecht zie **ontwikkeling van het kiesstelsel**

- ⇒ In het democratische klimaat van de naoorlogse jaren waren de partijen van de linkerzijde en in het bijzonder de socialisten aan zet
- ⇒ Pacificatiepolitiek
  - Breed compromis tussen links en rechts
  - **"pact van Loppem"**
  - Linkerzijde verwierf aantal dingen, de Rechterzijde verwierf aantal dingen

#### Linkerzijde

- Algemeen Enkelvoudig Stemrecht
- Evenredige Vertegenwoordiging

#### Rechterzijde

- Onderwijs
- Vrouwenstemrecht (gemeente)

- Stakingsvrijheid
- Achturenwerkdag

- Syndicale vrijheid
- v.z.w.

- ⇒ op een punt weinig verandering: de taalkwestie
  - na oorlog vierde het patriottisme hoogtij
  - activisme werd bestraft
  - enige hervorming van betekenis = wet op het taalgebruik in bestuurszaken (1921)
  - Koning Albert verzette zich persoonlijk tegen de inwilliging van de Vlaamse eisen (hij vond steun bij de liberale partij)
- ⇒ Pas begin jaren '30 kwam het tot een bijna volledige verwezenlijking van het minimumprogramma

### 1.2 Grenzen aan de democratie: muntsanering en conservatieve reactie

- ⇒ de coöperatieve houding tegenover de socialisten betekende niet dat men de BWP voortaan als volwaardige regeringspartner zag. **De soc waren nodig voor het herstel, maar daarna waren ze hen liever kwijt dan rijk.** Hun sociaal programma ging te ver voor de burgerij
- ⇒ 1921: het revolutaire naoorlogse getij keert
  - De patroons zetten een tegenoffensief in tegen de arbeidersbeweging
  - Tegenstand tegen de Vlaamsgezinden (in 1926 halfslachtige oplossing voor de Gentse unie)
- ⇒ **1921: einde van de Nationale Unie**
  - Socialisten uit de regering
  - Katholiek-liberale regering
- ⇒ verkiezingen 1925: grote overwinning voor de socialisten
  - ze kunnen niet uit de regering geweerd worden
- ⇒ katholiek-socialistische regering
  - olv Pouillet (christen-democraat)
  - eerste voorbeeld van travaillisme
  - werd bekampt door de Waalse katholieken
  - de **muntsanerig** zou haar fataal worden (zie p.80 – 81)
- ⇒ opgevolgd door regering van **Nationale Unie**
  - slaagde er wél in de frank te stabiliseren (devaluatie van de frank)
- ⇒ Na de muntsanering van 1926 had een regering van nationale unie geen zin meer
- ⇒ De **socialisten werden terug persona non grata en verdwenen tot 1935 in de oppositie.**

### 1.3 Invloed van de democratisering op de verkiezingen, de partijen en de werking van het parlementaire systeem.

Zie **ontwikkeling kiesstelsel** en **ontwikkeling partijen**

- ⇒ De effecten van de naoorlogse democratisering op het parlement en de regering:
  - Hervorming van de Senaat
    - Afschaffing hoge kiescijns
    - Derde categorie:

- Rechtstreeks verkozen senatoren
  - Provinciale senatoren
  - **Gecoöpteerde senatoren**
    - vergoeding aan senatoren
- ⇒ de Senaat ging in zijn sociaal-professionele samenstelling meer lijken op de Kamer + senaat werd actiever
- ⇒ Voortaan coalitieregeringen
- Voorkeur voor katholieken – liberalen in het interbellum (als tegenwicht voor de soc doorbraak)
  - De regering bleef in haar samenstelling conservatiever dan het parlement, door de rol die de koning in de formatie speelde en door de weerstand tegen socialisten in de regering.

## 2) Omstreden democratie: de jaren dertig

<p>2) Omstreden democratie: de jaren '30</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>a) De "Grote Depressie" en de nieuwe rol van de overheid in de economie</li> <li>b) Staatshervorming en Nieuwe Orde</li> <li>c) Politieke destabilisering en hervorming</li> </ul>	<p>INHOUDSTAFEL NOTITIES</p> <p>Crisis van de democratie: de jaren '30</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>1) Democratisering na de oorlog.             <ul style="list-style-type: none"> <li>Beschouwingen                 <ul style="list-style-type: none"> <li>a. 'beheerste' democratisering</li> <li>b. Nieuwe partijverhoudingen</li> <li>c. Coalitieregering</li> <li>d. Relatie partij-kiezer</li> <li>e. Relatie parlement – regering</li> <li>f. Corporatisme</li> </ul> </li> </ul> </li> <li>2) Grote Depressie en overheidsinterventie             <ul style="list-style-type: none"> <li>a. Grote Depressie</li> <li>b. De regering Van Zeeland (1935) als keerpunt</li> <li>c. De betekenis van het planisme (De Man)</li> </ul> </li> <li>3) Staatshervorming en Nieuwe Orde             <ul style="list-style-type: none"> <li>a. Nieuwe orde: anti-liberaal</li> <li>b. Instabiele democratie</li> <li>c. Buitenlandse voorbeelden</li> </ul> </li> <li>4) Politieke destabilisering en hervorming             <ul style="list-style-type: none"> <li>a. De verkiezingen van 1936</li> </ul> </li> </ul>
--	---

- ⇒ De democratie wordt in de jaren '30 in vraag gesteld oiv de economische crisis van 1929 en de opkomende autoritaire regimes in de buurlanden
- ⇒ Staatshervorming en 'nieuwe orde' waren de thema's van de dag
- ⇒ Verkiezingen van 24 mei 1936: kleine aardverschuiving

### 2.1 Grote Depressie en de nieuwe rol van de overheid in de economie

⇒ **1929 : Grote Depressie (VSA)**

- Waaide over via Duitsland naar Europa
- Overproductie in landbouw en industrie veroorzaakt een ineenstorting van de wereldprijzen
- Daling productie en stijging werkloosheid, daling koopkracht, ook binnenlandse markt in problemen

⇒ 1930 – 1931 : De crisis wordt voelbaar in België

- Devaluatie van de Britse pond als belangrijkste oorzaak van de daling van Belgische export
- **Drastisch stijgende werkloosheid en faillissementen**
- Hoogste piek in de winter van 1933 – 1934

⇒ Reactie van de regering:

- 1931 – 1935 : bleef vasthouden aan de klassieke liberale axioma's
  - Geen handelsbeperking
  - Geen kartelvorming
  - Geen devaluatie
  - **Deflatiepolitiek** = daling kosten door daling lonen

⇒ Deze deflatiepolitiek was niet succesvol omdat de gedaalde koopkracht een inkrimping van de binnenlandse markt en een verdere stijging van de werkloosheid tot gevolg had.

⇒ Crisis werd bemoeilijkt door het gebrek aan internationale afspraken.

⇒ Blijkbaar waren de liberale klassieke principes voorbijgestreefd

⇒ Groeiende overheidsinterventie

- Op sociaal én economisch vlak
- Voorbeeld van Roosevelt: New Deal politiek en de dirigistische politiek van Hitler
- **Keynes**: manipulatie van de vraag om de koopkracht te stimuleren
- **Paul Van Zeeland** (vice-gouverneur van de Nationale Bank) was hier in België voorstander van.
- **Hendrik De Man** : vertegenwoordiger van de nieuwe tendensen in het socialisme. De socialisten (in de oppositie) weet niet goed wat ze moet doen en doet een beroep op Hendrik De Man.
  - niet klassenstrijd als drijfveer, maar de rechtvaardigheid
  - planisme (Plan van de Arbeid)
    - alternatief voor de deflatiepolitiek (helse kringloop)
    - gemengde economie
    - politiek van economische expansie
    - versterking van de staat om de 'geldmachten' te kunnen bedwingen

⇒ 1935: de deflatiepolitiek bereikt haar limieten

- Sociaal verzet neemt toe
- Munt onder zware druk
- Bankwezen in ademnood

⇒ Regering van Nationale Unie onder Van Zeeland

- Soc terug in de regering.

- Van Zeeland was de eerste Belgische politicus die een public relations politiek voerde die erop gericht was zijn imago naar de buitenwereld te verzorgen. (imago van de Belgische Roosevelt)

## 2.2 Staatshervorming en Nieuwe Orde

- ⇒ algemeen streven naar maatschappelijke hervorming en roep om orde in politiek en economie
  - de reikwijdte van de crisis en het politiek onvermogen brengen de democratie in diskrediet
    - Linkerzijde:
      - Communisten hadden van meet af aan de ‘burgerlijke democratie’ als een façade bestempeld, omdat aan de grondslagen van het kapitalisme niet werd geraakt. (verraad van de sociaal-democratie). Op instructie van de Komintern (geleid vanuit Moskou), probeerde de communisten vanaf 1935 hun isolement te doorbreken en streefden ze naar de vorming van een ‘volksfront’ met soc, lib en andere dem groeperingen. (werd in 1936 door de BWP afgewezen)
    - Rechterzijde
      - Bij de Franstalige katholieke intelligentsia, in het vlaams-nationalisme en bij tal van kleinere groepjes, was al in de jaren '20 een reactionaire stroming op gang gekomen tegen de democratie. Deze stroming legde de klemtoon op:
        - de organische eenheid van de samenleving
        - de natuurlijke ongelijkheid
        - rol van de elite
- ⇒ de Nieuwe Orde was **anti-liberaal**
  - op politiek vlak **verzet tegen de ideeën van de Verlichting**: individualisme en pluralisme zijn een bedreiging voor de samenhang in de samenleving
  - op economisch vlak **vezet tegen de vrije markt**: leidt op korte termijn niet tot stabiliteit
- ⇒ Nieuwe Orde = de idee van organisatie, eenheid en leiding
- ⇒ Deze rechte kritiek kende een groeiend succes in de jaren '30 en leidde tot allerlei voorstellen van ‘nieuwe orde’. Daaruit ontstonden nieuwe politieke formaties, terwijl ook de bestaande partijen niet onberoerd bleven.
- ⇒ Hoe is dit succes te verklaren?
  - **Instabiliteit van de democratische regimes**
    - De coalitieregeringen waren broos en dit was te wijten aan het ontbreken van sterke partijen waar de coalitie op kon steunen
  - **Gebrek aan efficiëntie van de politiek instellingen**
    - Er werd nog steeds gewerkt met procedures uit de 19<sup>e</sup> eeuw die voorbijgestreefd waren in de veranderde maatschappij
  - **Het instabiele en inefficiëntie regime werd op de proef gesteld door de economische crisis, die een psychologische factor in werking stelde**
    - De econ crisis vormde een geschikte voedingsbodem voor wantrouwen



- Er kwamen in de jaren '30 ook verscheidene financiële schandalen aan het licht, waarin politici betrokken waren.
  - **Het democratisch deficit van het naoorlogse regime**
    - Er was een kloof gegroeid tussen de verwachtingen en de realisaties van de democratie
    - Democratie een probleem voor diegenen die de socialistische tendensen en de Vlaamsgezinden hadden aangeklaagd
    - Maar ook probleem voor soc en vlaams-gezinden zelf: ontgoocheling over de gebrekkige vormgeving (de taalwetgeving liet tot begin jaren '30 op zich wachten en een nieuwe generatie Vlamingen helde intussen over naar het federalisme)
  - **De prikkel die uitging van succesvolle buitenlandse (autoritaire) voorbeelden**
    - Mussolini
    - Hitler
    - Oostenrijk, Portugal
- ⇒ De aantrekkingskracht van de Nieuwe Orde leidde tot de vorming van nieuwe partijen, die zichzelf liever 'beweging' of 'verbond' noemden:
- Ze huldigden een **totalitaire visie**
  - **1931: Verdinaso**
    - Verbond van Dietse Nationaal-Solidaristen
    - Joris Van Severen
    - Anti-parlementair (waardoor het niet deelnam aan de verkiezingen)
  - **1933: VNV**
    - Staf Declercq
    - Vlaams Nationaal Verbond
    - Probeerde alle Vlaams-nationalisten te hergroeperen
    - Een door het fascisme geïnspireerd mtsch-model
  - **1935: Rex**
    - Léon Degrelle
    - Aanvankelijk ijvering voor de verjonging en vernieuwing van de kath partij, campagne tegen schandalen, maar keerde zich al spoedig tegen het "partijenregime" en de democratie

## 2.3 Politieke destabilisering en hervorming

- ⇒ parlementsverkiezingen 24 mei 1936
- toonden het ongenoegen tegen de gevestigde politiek
  - Rex, het VNV en de communisten behaalden samen 1/4<sup>de</sup> van de kamerzetels
  - Grote nederlaag voor de drie traditionele partijen
  - Begin van een tumultueuze periode in de Belgische politiek
  - Van Zeeland vormde een regering van Nationale Unie
    - Agitatie vanuit de nieuw-rechtse partijen
    - Rex en VNV sloten een geheim akkoord
    - De kath waren in paniek van de aantrekkingskracht van de nieuwe partijen en streefden naar een akkoord met de VNV
- ⇒ oktober 1936: Mars op Brussel (Degrelle)
- wil de regering op de knieën dwingen

- mislukt
- ⇒ In een verkiezingsduel tussen Degrelle en Van Zeeland, moet Degrelle het onderspit delven
- ⇒ Zomer 1937: het grootste gevaar voor een destabilisering van het Belgische politieke regime is geweken. Partijen, vakbonden en regering waren zich intussen wel bewust geworden van de noodzaak tot hervorming
  - ‘**staats**hervorming’ = algemene reorganisatie van staat en samenleving
  - Ook hervorming partijen
    - Ze werden intern versterkt
    - Oprichting van het **Blok der Katholieken** (1936) waardoor de kath partij eindelijk een sterke leiding kreeg. + vorming van een Vlaamse en Waalse afdeling om tegemoet te komen aan het groeiende Vlaamse bewustzijn.
- ⇒ de traditionele partijen slagen erin het blok Rex-VNV te neutraliseren, maar deden daarbij zelf toegevingen. Ze konden de kritiek van rechts maar counteren door zelf een aantal elementen van het rechte discours over te nemen
  - BWP: Spaak en De Man ijveren voor een ‘autoritaire democratie’ (gesteund door Leopold III)
  - Koninklijke tendens naar meer autoriteit en dus naar een persoonlijke politiek.
- ⇒ Tussen 1936 – 1940 : De drie traditionele partijen klitten aan elkaar, maar nieuwe hervormingen mislukken
- ⇒ Tussen 1940 – 1944 : onder de Duitse bezetting krijgen Rex en VNV de “macht”.

### 3) Sociale politiek, taal-en schoolpolitiek

- ⇒ De doorbraak van de democratie na WO I zorgde voor ingrijpende transformaties:
  - Sociaal vlak:
    - De christen-democraten en de socialisten dwongen belangrijke hervormingen af die de situatie van de arbeiders ingrijpend verbeterden
    - Het optreden van de arbeidersbeweging zorgde voor verschuivingen in de politieke besluitvorming
    - De Vlaamse Beweging kon begin jaren '30 eveneens vooruitgang boeken. De vernederlandsing van Vlaanderen en het daaruit volgende regionalisme had ook zijn gevolg op de politieke besluitvorming
    - Op het terrein van de schoolkwestie werd de status-quo gehandhaafd (door de regeringsmeerderheid te disciplineren)

#### 3.1 Sociale politiek en ‘corporatisme’

- ⇒ Twee momenten met versnelling in de sociale ontwikkeling
  - De jaren onmiddellijk na WO I
  - Korte periode na de algemene werkstaking van juni 1936
- ⇒ De **socialisten en christen-democratische stroming** kenden na WO I een doorbraak en konden een stabiel netwerk van vakbonden en mutualiteiten vestigen.

- Er was wel een ideologische kloof tussen de twee partijen, maar toch zochten ze toenadering tot elkaar (in parlement en in de syndicale actie)
- ⇒ Door de **doorbraak van de arbeidersbeweging** zag het parlement zijn greep verminderen, ten voordele van regering en belangengroepen.
  - ⇒ Naast het parlement groeide er stilaan een circuit van sociaal-economische besluitvorming, waarin regering, vakbonden en patronaat de eerste viool speelden.
    - Basis = **paritaire commissies** (afgevaardigen van de vakbonden en het patronaat)
    - Paritaire commissies ontstonden na WO I door toenadering van de patroons die de vakbonden als gesprekspartners begonnen te aanvaarden.
    - Ze bleven echter schaars tot 1936, maar de **algemene werkstaking van 1836** luidde een nieuwe fase in.
      - Eerste driedelig overleg tussen regering, vakbonden en patronaat in de **Nationale Arbiedsconferentie**.
      - Als gevolg van de conferentie werd het aantal paritaire commissies uitgebreid tot bijna alle industrietakken
  - ⇒ overlegstelsel werd toen 'corporatisme' of 'bedrijfsorganisatie' genoemd
  - ⇒ wettelijke regeling kwam niet, omwille van corporatistische experimenten in fascistische landen.
  - ⇒ 1920 : koppeling van de lonen aan de index
  - ⇒ 1921 : wet op de acht uren werkdag
  - ⇒ 1936: wet op de 40-urenweek
  - ⇒ Vooral het terrein van de sociale verzekeringen was nauw verweven met het corporatieve besluitvormingscircuit.
    - Vanaf de algemene werkstaking van 1936 werd gewerkt aan een wetgeving op de verplichte ziekte- en werkloosheidsverzekering, waaraan steeds meer de term 'sociale zekerheid' werd gegeven.
    - Het debat kwam echter in een impasse omtrent de vraag wie die verplichte sociale zekerheid zou moeten organiseren
    - Pas in december 1944 wordt een Belgische variant van de sociale zekerheid ingevoerd. (zie hoofdstuk 11)

### 3.2 Taalpolitiek en regionalisme

Zie **taalpolitiek**

- ⇒ De regering en de traditionele partijen hielden vast aan de eenheidsstaat en beantwoorden de roep naar federalisme met de formule van de **culturele autonomie**
- ⇒ 1938: amnestiewet voor activisten

### 3.3 Tijdelijke pacificatie op het onderwijsvlak

Zie **Schoolpolitiek**

## **Hoofdstuk 9 : Op zoek naar een aangepast veiligheidsstatuut in het interbellum**

- 1) Een kleine mogendheid (1918 – 1925)
- 2) 1925 – 1936: Locarno en de collectieve veiligheid
- 3) De “onafhankelijkheidspolitiek”

Zie **Buitenlands Beleid**

## **Hoofdstuk 10: oorlog en naoorlog (1940 – 1950)**

- 1) Duitse bezetting en Nieuwe Orde
- 2) Bevrijding: restauratie of vernieuwing?
- 3) Repressie
- 4) Koningskwesie

- ⇒ **10 mei 1940** : België wordt onder de voet gelopen
- ⇒ België houdt stand tot 28 mei (de Achtiendaagse Veldtocht)
- ⇒ 28 mei 1940 : capitulatie van het Belgische leger (beslissing van Leopold III en bracht hem in conflict met de regering-Pierlot)
  - Conflict betrof positie België
  - **Koning vs regering** (zie notities)
- ⇒ Belgische regering in **ballingschap** in Londen aan de zijde van de geallieerden
- ⇒ Duitse bezetting: bestuurd door militairen (Militärverwaltung)
  - Hitler was onbeslist over het toekomstige lot van België
  - Geleidelijk verstrakte de bezettingspolitiek en probeerde de Duitsers de “nieuwe orde” in België ingang te doen vinden.
  - Steun van het VNV en Rex (collaboratie)
  - De meerderheid van de bevolking probeerde zich door de bezettingstijd heen te slaan, een minderheid collaboreerde of ging in het verzet
- ⇒ **het verzet** was zeer heterogeen:
  - anti-fascisten (oa communisten)
  - patriotten
  - Onafhankelijkheidsfront (gedomineerd door comm) als belangrijkste verzetsgroepering
- ⇒ De **Nieuwe-Ordegroeperingen** werden uitgeschakeld door de Duitse nederlaag en de daaropvolgende repressie door de Belgische overheid
  - Machtsstrijd tussen regering-Pierlot en het verzet
  - Verzet werd door geallieerde troepen neergeslagen
  - Daarentegen bleken de oude partijen en zuilen levenskrachtig
  - De geringe rol die het verzet speelde na WO II leidde tot de niet onbelangrijke controverse van restauratie of vernieuwing?
- ⇒ Bij de Bevrijding was er een stroming naar consensus en pacificatie, maar de communisten en de Koning verstoorden die tendens
- ⇒ In plaats van pacificatie **domineerde tot 1958 confrontatie en polarisatie**
  - Kommunistische Partij van België (KPB)
    - Haalde groot prestige uit het verzet en uit de overwinning van het Rode Leger
    - Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV) (1945)
      - Fusie tussen het oude soc vakverbond en een aantal comm comités

- verkiezingen van 1946 lieten een sterke KPB zien (maar overwicht van de traditionele partij)
  - in 1947 werd de KPB in diskrediet gebracht door de Koude Oorlog en werden uit de regering gestoten en geïsoleerd, verloor haar sympathie bij de publieke opinie
  - Socialisten
    - Waren ontredder door de collaboratie van Hendrik De Man
    - Daardoor kwamen ze in diskrediet
    - Groeiende invloed van het communisme in de vakbond
    - Het kwam tot een wijziging van de structuur van de socialistische partij. Niet meer gebouwd op vakbonden, mutualiteit en coöperatieve ondernemingen, maar bestond uit individueel aangesloten leden
    - Nadat de invloed van de comm in het ABVV was uitgeschakeld, kwam het opnieuw tot toenadering tussen de sociaal-economische org en de partij in de Gemeenschappelijke Actie
    - BSP was de voortzetting zowel naar programma als naar structuur van de vroeger BWP
  - Katholieken
    - Poging tot vorming van een travaillistische partij (Union Démocratique Belge)
    - Geboren uit het verzet
    - Progressieve intellectuelen en christelijke syndicalisten in Wallonie
    - Werd afgewezen door de soc en door de bisschoppen
    - De vernieuwing en verjonging van de kath partij (ingezet in 1936) werden na de bevrijding versneld doorgevoerd
      - 1945: Christelijke Volkspartij (CVP)
      - Wenste het oude confessioneel karakter en het standkarakter af te werpen (maar in de praktijk bleef het wel bewaard)
- ⇒ **Repressie**
- ⇒ Niet alleen de overheid, maar ook de straat (en mss vooral deze) was meester over de repressie
- ⇒ Diende een **dubbel doel**:
- In enge zin: de bestraffing van de “misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de staat” (collaboratie – militair, politiek, economisch, verklikking)
  - In brede zin: bestraffing van ‘inciviek gedrag’ of de zuivering van de gemeenschap van onvaderlandse elementen
- ⇒ **Meerdere vormen van overheidsrepressie**
- *Administratieve internering*
    - Sterke verwevenheid met volksrepressie
  - *Berechting van de collaborateurs door de militaire rechtbanken*
  - *Burgerlijke epuratie*
    - Bedoeld om de 10 000den leden van de Duitsgezinde org (zowel politiek, cultureel als syndicaal) uit het openbare leven te verwijderen, ook al hadden zij zelf geen effectieve hulp aan de vijand verleend.
  - *Zuivering van het politiek personeel*
- ⇒ Veel **ontsporingen** geweest tijdens de repressie

- ⇒ Heeft aanleiding gegeven tot **uiteenlopende interpretaties**:
  - Repressie tégen Vlaanderen
  - Afrekening tussen vrijzinnigen en katholieken, tussen links en rechts
  - Strijd tussen oude en nieuwe elites
- ⇒ Kentering in de repressie door de Koude Oorlog
  - Communisten werden vijanden
  - Toenadering tussen CVP en BSP
- ⇒ 1962 : **wet-Vermeulen** : mogelijkheid tot eerherstel (binnen zekere voorwaarden)
- ⇒ Koningskwesie : zie **Ontwikkeling van de monarchie**

## **Hoofdstuk 11: De jaren '50**

- 1) Pacificatie of polarisatie?
- 2) De schoolkwesie
- 3) De institutionalisering van sociale zekerheid en sociaal-economisch overleg
  - a. De uitwerking van de sociale zekerheid
  - b. Het institutionaliseren van het sociaal-econ overleg
  - c. Controverse

- ⇒ 1950 – 1954: 3 homogene CVP-regeringen
- ⇒ 1954 – 1958: socialistisch-liberale coalitie
- ⇒ Afwisselend rechte en linkse regering
- ⇒ De confessionele breuklijn verschijnt weer (links tegenover rechts)
- ⇒ verkiezingen 17 februari 1946
  - zorgden voor een electorale profilering voor de verkiezingen en nieuwe electorale ambities na de verkiezingen
  - bevorderden de polarisatie (ook als gevolg van de koningskwesie)
- ⇒ De (impliciete) keuze voor een meerderheidsstrategie maakte tijdelijk een **einde aan het klassieke coalitiestelsel en zorgde voor een diepgaande polarisatie die zou duren tot 1958**
- ⇒ De twee grote formaties van na de oorlog (CVP en BSP) komen lijnrecht tegenover elkaar te staan en streefden naar een meerderheid zonder elkaar
- ⇒ Aantal gevolgen voor de werking van het politiek bestel:
  - Mindere noodzaak om rekening te houden met minderheden
  - Mindere neiging tot een consensusgericht beleid
  - Electorale situatie waarin de winst voor de ene partij bijna automatisch zou leiden tot verlies voor de andere partij
  - Vereenvoudigde het politieke debat in duidelijke voor-en tegenstanders
- ⇒ De communautaire breuklijn was na WO I op de achtergrond geraakt (oiv repressie) en ook de sociaal-economische breuklijn raakte op de achtergrond (oa door Sociaal Pact, etc)
- ⇒ De confessionele breuklijn kreeg vrije ruimte en werd ideologisch uitgespeeld
- ⇒ Schoolkwesie zie **Schoolpolitiek**
- ⇒ **Institutionalisering van sociale zekerheid en sociaal-economisch overleg**
- ⇒ Crisis jaren '30

- Groeiende overtuiging van een veralgemening van de sociale zekerheid + ordening van het bedrijfsleven
- Deze thema's waren echter vermengd geraakt met het corporatisme (geassocieerd met fascistische regimes) en daardoor geblokkeerd.
- ⇒ Duitse bezetting leidde tot een deblokkering:
  - Bracht vakbonden en patronaten dichter bij elkaar
  - **April 1944: Sociaal Pact** (tussen vakbonden en patronaat)
- ⇒ Na de bevrijding werd het **sociaal overleg** wettelijk verankerd en werd ook de **sociale zekerheid** ingevoerd
- ⇒ Er was een zekere **consensus** tussen katholieken en socialisten over de **sociale zekerheid**, ondanks de grote instabiliteit en de sterke polarisatie op politiek vlak. (maar toch een ideologische kloof tussen soc en chris arbeidersbeweging)
  - Sociasten streefden naar verplichte soc verzekeringen
- ⇒ Minder eensgezindheid over de uittekening van het **sociaal-economisch overleg**

## 1) De uitwerking van de sociale zekerheid

- ⇒ **Besluitwet 28 december 1944**
  - Regering van Nationale Unie (minister Van Acker) voerde de sociale zekerheid in voor arbeiders en bedienden
  - Integrale uitvoering van de afspraken gemaakt in het Sociaal Pact
  - Betrekking op vijf sectoren
    - Ziekte en invaliditeit
    - Rust-en overlevingspensioenen
    - Werkloosheid
    - Gezinsvergoedingen
    - Jaarlijkse vakantie
  - schiep geen nieuw en coherent systeem, maar bracht brokstukken van de bestaande wetgeving bij elkaar
  - Centrale inning van de bijdragen: **Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid (RMZ)** (kreeg ook subsidies)
  - Paritair beheer door werknemers-en werkgeversorg (als ze er voor betaalden, wilden ze ook mee instaan voor het beheer van de instellingen)

## 2) Het institutionaliseren van het sociaal-economisch overleg

- ⇒ tussen 1944 en 1952
- ⇒ Vooral de institutionele uitbouw van het sociaal-economisch overleg belangrijk geweest. Echt wegen op het sociaal-econ beleid konden de nieuwe instituties nog niet.
- ⇒ in deze periode was er steeds iemand van de arbeidersbeweging (christelijk of socialistisch) minister van sociale voorzorg en arbeid
- ⇒ Hierdoor hadden de vakbonden een onmiddellijke toegang tot het beleid en voerde regering een koers die het sociaal-economisch overleg genegen was
- ⇒ Besluitweg van 1945: de paritaire commissies en de CAO's kregen eindelijk een wettelijke grondslag
- ⇒ Wet op de org van het bedrijfsleven van 1948: instelling Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en sectoriële bedrijfsraden (en ondernemingraden)

- Economisch advies aan de regering
- ⇒ Vanaf het begin jaren '50
  - Tripartiete-overleg niet meer wenselijk
  - Wel paritair overleg waar productiviteitsakkoorden centraal stonden
    - Nastreving van een winstafruil tussen arbeid en kapitaal

### 3) Controverse

- ⇒ De institutionalisering van het sociaal-economisch overleg en van de sociale zekerheid is niet het onderwerp geweest van grote contestatie
- ⇒ Aantal redenen:
  - Ze was het gevolg van een akkoord tussen werkgevers en werknemers tijdens WO II. Welke regeringen er ook zouden komen, ze zouden rekening moeten houden met de uitgetekende krijtlijnen
  - Het Sociaal pact was een ruilcompromis
  - De twee grote politieke krachten na WO II hadden elk een eigen arbeidersban die ze achter het beleid konden zetten.
- ⇒ Het betekende niet dat er volkomen eensgezindheid bestond tussen katholieken en socialisten, of binnen de socialisten of de katholieken
  - Ernstige ideologische meningsverschillen over de implementatie van het akkoord en de organisatie ervan
  - Ook over de rol van de overheid en de rol van de werkgevers en werknemers in de sociale zekerheid bestonden meningsverschillen.

## Hoofdstuk 12: België op een keerpunt (1960 – 1961)

<ol style="list-style-type: none"> <li>1) Het einde van een kolonie</li> <li>2) De staking tegen de eenheidswet</li> <li>3) Institutionele veranderingen: participatie en neo-corporatisme</li> </ol>	<p>INHOUDSTAFEL NOTITIES</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1) Kolonisatie tegen wil en dank (1908)</li> <li>2) Dekolonisatie in sneltreinvaart</li> <li>3) Problemen van de dekolonisatie           <ol style="list-style-type: none"> <li>a. Geen inlandse elite</li> <li>b. Geen Congolees nationaal besef</li> <li>c. “Belgische” instellingen</li> <li>d. Geen stabiele politieke partijen</li> <li>e. Vriendschaps-en coöperatieverdrag</li> </ol> </li> <li>4) De Congo-crisis van 1960</li> <li>5) Impact op de Belgische politiek</li> </ol>
---	---

### 1) Dekolonisatie

- ⇒ Het “beheer” van de kolonie Congo was in de praktijk vooral een zaak van private belangen
  - Koloniale administratie
  - Financiële groepen (waaronder die van de Société Generale)
  - Missies
  - Koninklijke invloed



- ⇒ Na WO II een mondiaal dekolonisatieproces
- ⇒ In België was daar een trage bewustwording van en als gevolg daarvan was er weinig planmatige voorbereiding. Daardoor verliep de dekolonisatie van Congo erg chaotisch
- ⇒ 1949 : Tienjarenplan voor de economische en sociale ontwikkeling van Belgisch Kongo” (geen sprake van onafh)
  - De vorming van een geschoolde elite liet de Belg regering bewust achterwege
- ⇒ **1955: Conferentie van Bandoeng**
  - Probleem van Congolese onafh werd voor het eerst gesteld
  - Jef Van Bilsen: plan voor een stapsgewijze ontvoogding (termijn van 30 jaar)
  - Tegenkating van het Abako van Kasavubu (eiste meteen onafh) en postieve onthaling door Congolese intellectuelen rond het blad Conscience Africaine (eerste publieke manifestatie van Congolees nationalisme)
- ⇒ **1958: stroomversnelling**
  - Eerste verkiezingen in enkele stedelijke centra leidden tot een verdere politieke bewustwording onder de Congolezen
  - Versterking van het nationaal bewustzijn (door het samenkomen van leiders uit verschillende streken van Congo in Brussel)
- ⇒ Mouvement National Congolais (MNC)
  - Patrice Lumumba
- ⇒ **4 januari 1959 : onlusten in Leopoldstad**
  - Werden bloederig onderdrukt door de Force Publique
  - Keerpunt in de Belgisch-Congolese verhoudingen
- ⇒ 13 januari 1959
  - Zowel de regering als de koning spreken in aparte boodschappen de belofte uit dat Congo onafh zou worden
  - Er schoten diverse partijen uit de grond (meeste met ethnische basis)
    - Abako
    - Conakat
    - Enige nationale partij: MNC
- ⇒ Belgische regering verdeeld over de te volgen politiek
- ⇒ Januari 1960 : **Ronde Tafel Conferentie in Brussel**
  - Congo zal op 30 juni 1960 onafh zijn
  - België werkte een voorlopige GW uit
- ⇒ **Congolese verkiezingen mei 1960**
  - Overwinning voor Lumumba (MNC)
  - Belgische bemoeienissen: Kasavubu president en Lumumba premier
- ⇒ 3 verklaringen waarom de regering toegaf:
  - De rol van de socialistische oppositie (zij hadden belangstelling en sympathie voor de eisen van de congolese nationalistes)
  - Er was een eensgezind Congolees front (en dat was er niet in België)
  - Alternatieven waren “geweld” en “inzet van het leger”
- ⇒ **Problemen van de dekolonisatie**
  - Geen inlandse elite
  - Geen Congolees nationaal besef

- “Belgische” instellingen
  - Geen stabiele politieke partijen
  - Vriendschaps-en coöperatieverdrag
- ⇒ **30 juni 1960**: Congolese onafhankelijkheid
- ⇒ **6 juli** mouterij in de Force Publique (nog steeds bevolkt door blanken)
- Onrusten (blanken gemolesteerd, vrouwen verkracht)
- ⇒ **8 juli** : 1000-den Belgen ontvluchten Congo (waardoor de administratie en het leger instort)
- ⇒ **10 juli**: Belgische militaire interventie
- ⇒ **11 juli**: de provinciale regering van Tshombe roep de onafhankelijkheid van Katanga uit
- ⇒ **12 juli**: Lumumba en Kasavubu doen beroep op VN (omdat België hen aanviel)
- ⇒ **14 juli**; hamarskjold roept België op zijn troepen terug te trekken
- ⇒ **Katangese secessie** (Belgische financiële groepen hadden er belangen)
- Belgische economisch, administratieve en militaire steun aan Tshombe (op gecamoufleerde wijze)
- ⇒ Politiek van Lumumba (door zijn tegenstanders als communist gebrandmerkt) en zijn reactie op de crisis leidden ook in Congo zelf tot oppositie tegen zijn bewind
- Wortelde in kerkelijke en syndicale milieus
  - Deze oppositie kon Kasavubu winnen voor een optreden tegen Lumumba
- ⇒ Staatsgreep van **5 september** : Lumumba wordt door Kasavubu afgezet als eerste minister
- ⇒ **14 september**: staatsgreep van Joseph **Mobutu**:
- Hij “neutraliseerde” de politici tot het einde van de jaren 1960 en installeerde een commissie van technici, jonge Congolese universitairers, die als college van commissaren-generaal de uitvoerende en ook de wetgevende macht kregen toebedeeld
  - In werkelijkheid bleef in Leopoldstad een chaotische situatie bestaan
- ⇒ **10 oktober**: huisarrest voor Lumumba. Toen hij wilde vluchten, opgepakt door soldaten van Mobutu, gevangen gezet in militair kamp
- ⇒ **17 januari 1961**: moord op Lumumba
- ⇒ **Impact Congo op de Belgische politiek**:
- Gespannen houding tussen Koning en regering
  - Publie opinie: roep naar een sterke man. De regering en parlement wordt verweten dat ze zwak zijn geweest
  - Belangrijke structurele verandering in de politiek
  - Rol van de grote fin groepe verandert na 1961
  - Sanering openbare financiën

## 2) Eenheidswet

- ⇒ Winter van 1960 - 1961
- Sociaal conflict in België
  - Een brede stakingsbeweging legde zowel de openbare diensten als het bedrijfsleven lam

- De werkstaking tegen de eenheidswet zorgde voor een tweedeling in het land en bracht het federalisme in het centrum van het politieke debat.
- ⇒ **4 november 1960**
  - De regering-Eyskens dient het “wetsontwerp voor de economische expansie, de sociale vooruitgang en het financieel herstel” in
  - = **de eenheidswet**
  - 7 miljard extra belastingen
  - 4 miljard besparingen in het leger, het onderwijs en de sociale wetgeving
  - Bedoeld om de ontsporing van de overheidsfinanciën tegen te gaan
  - Moeilijk bedongen compromis tussen lib en chris-dem
- ⇒ er braken spontaan werkstakingen uit
- ⇒ **De staking zou vier weken** standhouden
  - Niet geheel algemeen
  - De christelijke ACV distantieerde zich ervan
  - **ABVV** was verdeeld
    - Hoofdzakelijk lang Vlaams-Waalse lijnen
    - Verdeling geen verrassing, maar culminatie van reeds bestaande spanningen in het ABVV
      - Het Waalse ABVV kende een andere syndicale structuur en werd geconfronteerd met de aftakeling van de traditionele industrieën
- ⇒ **Omstreeks de jaarwisseling nam de staking een duidelijk wending**
  - Het politieke karakter ervan kwam op de voorgrond
  - Staking verliep gewelddadig
- ⇒ De staking bloedde dood, de regeringscoalitie was aangestast, vervroegde verkiezingen en een onvolledige doorvoering van de wet
- ⇒ 1961: Mouvement Populaire Wallon (Waalse Volksbeweging)

### 3) Institutionele veranderingen: participatie en neo-corporatisme

- ⇒ De groeiende rol van syndicale en patronale organisaties was het directe gevolg van de sociale pacificatie na de oorlog
- ⇒ De institutionalisering van het overleg was niet alleen een belangrijke sociale hervorming op zich, maar maakte tegelijk van de vakbonden en het patronaat belangrijke medespelers in de sociaal-economische besluitvorming
- ⇒ De ‘sociale partners’ kregen een prominente plaats in de besluitvorming naast de constitutionele instellingen
- ⇒ Invloed werd nog vergroot door hun opname in allerlei publieke instellingen
- ⇒ Het versterkte ook de verzuiling door de erkenning van het syndicaal en mutualistisch pluralisme
- ⇒ Tegelijk ook een ontzuilende dynamiek: het overleg leidde tot toenemend contact tussen de twee grote vakbonden
- ⇒ De partijen streefden vanaf 1958 naar pacificatie (onderwijs, communautair, sociale zekerheid) na de polarisatie van vóór 1958
- ⇒ Dat vereiste de samenwerking van de CVP en de BSP
- ⇒ 1961: coalitie tussen CVP en BSP die steunde op overleg tussen de partijleidingen. Deze werkwijze zou in de volgende jaren worden geaccentueerd.

- ⇒ Het belangrijkste slachtoffer van deze evolutie was het Parlement: de moderne democratie stuwde verder in de richting van een oligarchische besluitvorming, ondersteund door een strakke partijdiscipline

### Hoofdstuk 13: Travaillisme en communautaire spanning (1961 – 1971)

1) Travaillisme versus conservatisme ? <ul style="list-style-type: none"> <li>a. Versterking van de sociale zekerheid</li> <li>b. Sociale programmatie en economische expansie</li> </ul> 2) De communautaire breuklijn : naar de GW-herziening van 1970	<b>INHOUDSTAFEL NOTITIES</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>1) Travaillisme versus conservatisme <ul style="list-style-type: none"> <li>a. Vragen rond de CVP</li> <li>b. Toenadering tussen de CVP en BSP</li> <li>c. Hervorming van de liberale partij (PVV)</li> </ul> </li> <li>2) Communautaire spanningen en regionale frontvorming <ul style="list-style-type: none"> <li>a. Communautaire betwistingen na de Bevrijding <ul style="list-style-type: none"> <li>i. Belgisch patriottisme na de Bevrijding</li> <li>ii. Vlaanderen: homogeniteit van taal en cultuur</li> <li>iii. Wallonië: demografische en economische achteruitgang</li> <li>iv. Vlaamse en Waalse Beweging</li> </ul> </li> </ul> </li> </ul>
--	--

#### 1) Travaillisme versus conservatisme

- ⇒ CVP en BSP na de confessionele pacificatie natuurlijke bondgenoten met beiden een sterke vakbondsvleugel
- ⇒ Hieruit ontstond de idee van het travaillisme (ook wel progressieve frontvorming genoemd)
- ⇒ Twee elementen versterkten die tendens:
- Tweede Vaticaans Concilie : algemene vernieuwingsdynamiek in de katholieke wereld + katholieke organisaties in vraag gesteld
  - Regering Lefèvre-Spaak: belangrijke gangmaker van het travaillisme
- ⇒ 1961: hervorming van de liberale partij
- PVV: Partij voor Vrijheid en Vooruitgang
  - Openstelling voor gelovigen
  - Slaagt erin de conservatieve kath naar zich te halen (=1<sup>ste</sup> belangrijke uitbreiding van de liberale partij)
  - 1966: CVP in coalitie met PVV
- ⇒ sinds 1965: verschuiving van de breuklijn
- niet meer links (lib + soc) versus rechts (kath + chris-dem)

- Maar wel conservatief (lib + kath) versus travaillistisch (soc + chris-dem)
- ⇒ De herschikking volgens de travaillistische-conservatieve as werd echter geremd door communautaire spanningen
- ⇒ Versterking van de sociale zekerheid
- ⇒ Wet-Leburton 1963
  - Organisatie van de ziekteverzekering: beperkte rol voor overheid
  - Duurzaam compromis
- ⇒ Sociale programmatie en economische expansie
- ⇒ Zie p.148
- ⇒ Tussen 1960 en 1970 kende het Belgisch overleg zijn hoogdagen
- ⇒ Zeven interprofessionele akkoorden

## 2) De communautaire breuklijn: naar de grondwetsherziening van 1970

- ⇒ na 1944: de unitaire reflex overheerste (patriotisme)
- ⇒ Typisch was de opstelling van het Christelijke Volkspartij, die een unitaire structuur aannam en ook een unitaire politiek volgde.
- ⇒ 1944 – 1945: de BSP en de CVP herorganiseren zich op unitaire basis (tot in de jaren '60)
  - Dit was een beetje teruggaan in de tijd, want in de jaren '30 was er al een vorm van decentralisatie geweest
- ⇒ Toch was het communautaire vraagstuk na de Bevrijding in zijn volheid aanwezig
- ⇒ Vlaamse zijde
  - Ongenoegen over toepassing taalwetten
  - Ongenoegen over de effecten van de talentellingen
  - Ongenoegen over het uitblijven van de culturele autonomie
- ⇒ Waalse zijde
  - Bekommernis om de economische en demografische stagnatie
- ⇒ Culturele versus economische eisen en cultuurgemeenschappen versus gewesten
- ⇒ Drie conflicten als versnellingsmomenten in de ontwikkeling van het communautaire dossier:
  - Koningskwestie (1950)
    - Confrontatie tussen Vlamingen en Walen
    - In deze context ontstond de Volksunie (1954)
  - Staking tegen de eenheidswet (1960 – 1961)
    - Vooral een Waals protest
    - Pro federalisme als middel tot economische structuurhervormingen
    - Mouvement Populaire Wallon (als tegenhanger van de Volksunie)
    - In de jaren '60 werden de traditionele partijen geconfronteerd met taalpartijen. Onder druk van deze partijen kwam het tot een splitsing van de trad partijen zelf.
  - Kwestie-Leuven
    - Betrekking op het al of niet handhaven van een tweetalige unie op Vlaams grondgebied
- ⇒ GW-herziening van 1970
  - Regering-Eyskens

- Naast de vraag of het federalisme wel de beste oplossing was voor een communautaire pacificatie, was er de discussie of dit federalisme moest bestaan uit twee cultuurgemeenschappen dan wel uit drie gewesten
  - Wilfried Martens doet de CVP definitief een federalistische koers varen en zag in een driedelige gewestformule de sleutel voor een unionistisch federalisme
  - De GW-herziening legde een aantal beginselen vast die later moesten worden uitgewerkt
  - Legde een taalgrens vast (4 taalgemeenschappen)
  - Gemeenschappen / Gewesten (introductie van het principe)
  - Brussel probleem omwille van twee redenen:
    - Discussie tussen de voorstanders van een bipolair federalisme met twee cultuurgemeenschappen en die van een driedelige gewestvorming
    - Vele Vlamingen huiverden bij de gedachte aan Brussel als volwaardig derde gewest omdat dit de Brusselse Vlamingen dreigde te minoriseren
- ⇒ 1970 betekende nog niet definitief een federalisme, maar legde er slechts de grondbeginselen voor.
- Het woord “federalisme” was nog bij velen taboe
  - Tussen de voorstanders van federalisme was er onenigheid over het feit of het federalisme al dan niet zou bestaan uit gewesten (met drie) of gemeenschappen (met twee)

#### Hoofdstuk 14: Van buitenlands beleid naar supranationale samenwerking (1940 – 1970)

- |   |
|---|
| <ol style="list-style-type: none"> <li>1) Herijking van het Belgisch buitenlands beleid gedurende de oorlogsjaren</li> <li>2) Koude Oorlog, Atlantisch bondgenootschap en Europese integratie</li> <li>3) Détente en Harmel-politiek</li> </ol> |
|---|

Zie **Buitenlands beleid**

#### Hoofdstuk 15: Federalisering en herstelbeleid (1970 – 1995)

- 1) Het communautaire spanningsveld
  - a. Het einde van de nationale politieke partijen
  - b. Egmontpact of het voorbeeld van een mislukte pacificatie
  - c. Een nieuwe ronde in 1980
  - d. De staatshervorming van 1988 in 3 fasen
  - e. Het Sint-Michielsakkoord (1992)
  - f. Enkele karakteristieken van het Belgische federalisme
- 2) De sociaal-economische crisis en het herstelbeleid
  - a. Het einde van het keynesiaanse model
  - b. De economische crisis en de crisis van de crisisbeheersing
  - c. Het herstelbeleid
    - i. Herstel van het ondernemingsklimaat
    - ii. Sanering van de overheidsfinanciën
    - iii. De Maastrichtnorm
  - d. Sociale gevolgen van het herstelbeleid
    - i. Tewerkstellingscrisis
    - ii. Democratisch deficit
    - iii. mutaties

### 1) Het communautaire spanningsveld

- ⇒ Het einde van de nationale politieke partijen
- ⇒ Tussen 1970 en 1980 : verschuiving naar de idee dat een federale formule de enige oplossing vormde voor het communautaire probleem
- ⇒ Twee verschijnselen werkten dit in de hand:
  - Aantreden van een nieuwe generatie
  - Einde aan het bestaan van nationale politieke partijen
- ⇒ 1969 : uiteenvallen van CVP / PSC door kwestie-Leuven (hoewel toch nog samenwerking tussen 1969 en 1972)
- ⇒ 1971: PVV / PLP: uiteengevallen in drie groepen
- ⇒ 1971: BSP / PSB: tweehoofdig voorzitterschap ingesteld om de taalkundige spanningen op te vangen
- ⇒ 1978: BSP / PSB wordt gesplitst in de SP en PS
- ⇒ Deze splitsing van de drie traditionele partijen had een enorme impact op de verdere afwikkeling van het communautaire dossier. Nog voor er sprake was van een federale staatstructuur, had het partijstelsel immers een vorm aangenomen die paste binnen een confederaal staatsverband.
- ⇒ Door deze evolutie namen de traditionele partijen de wind uit de zeilen van de Volksunie, het RW en het FDF
- ⇒ 1978: Vlaams Blok
- ⇒ Alleen de groene partijen Agalev en Ecolo bleven nauwe contacten onderhouden over de taalgrens heen
- ⇒ het Egmont-pact (mislukte pacificatie)

- ⇒ Staatshervorming van 1970 had het principe van de gewestvorming ingevoerd, maar liet de uitvoering ervan over aan de gewone wetgever mits bijzondere meerderheid
- ⇒ Zorgt bijna 2 decennia voor spanningen omtrent
  - Afbakening Brussel
  - Bijzondere meerderheid als obstakel
- ⇒ Enkel een duurzaam akkoord rond de definitieve gewestvorming kon het land uit de politieke impasse halen
  - Onderhandeling partijvoorzitters van 6 partijen (CVP, BSP, VU, PSB, PSC, FDF)
  - Sloten zich af van de buitenwereld in het Egmontpaleis
- ⇒ Egmontpact
  - Kunstmatige onderhandelingsfeer
  - Gebrekkige informatie
  - Kon niet meteen worden uitgevoerd doordat het parlement geen grondwetgevende bevoegdheid had
  - Globaal akkoord
  - Kreeg veel kritiek
- ⇒ Mislukking had verregaande gevolgen:
  - Het communautaire vraagstuk werd zo explosief dat er voorlopig niet teveel aan geraakt kon worden
  - Ook partijpolitieke gevolgen:
    - Deel van de VU scheurde zich af in het Vlaams Blok
- ⇒ Een nieuwe ronde in 1980
- ⇒ Pas in 1980 nam België definitief afstand van de unitaire staatstructuren
- ⇒ De “cultuurgemisch” van 1970 werden hervormd tot “gemeenschappen” (eigen parlement, eigen regering)
- ⇒ Gewesten: na tien jaar eindelijk uitvoering van artikel 107quater van de GW
- ⇒ Bijzondere wet van 8 augustus 1980
  - Oprichting Waals en Vlaams gewest met eigen raad en executieve
  - Brussel in de diepvries
- ⇒ Asymmetrische ontwikkeling van de gewesten en gemisch in Vlaanderen en Wallonie (historische redenen)
  - Vlaanderen: vooral taalgericht
  - Wallonie: economisch
  - Daarom voegde Vlaanderen gemeenschap en gewest samen, Wallonie niet.
- ⇒ Het bleek als snel dat 1980 niet het eindpunt, maar versnelling was
- ⇒ De staatshervorming van 1988 in drie fasen
- ⇒ 1988: langste politieke crisis uit de geschiedenis
- ⇒ Formateur Dehaene had 147 dagen nodig om een coalitie te vormen tussen CVP, PSC, SP, PS en Volksunie olv Wilfried Martens
- ⇒ Deze regering had twee grote doelstellingen:
  - Werk maken van het economische herstel
  - Een ‘definitieve’ stap zetten in de staatshervorming (in 3 fasen)
    - De eerste twee verliepen vrij vlot



- De derde had meer ‘problemen’ en werd pas beslecht met het Sint-Michielsakkoord
- ⇒ 1<sup>ste</sup> fase
- ⇒ Bijzondere wet van 8 augustus 1988
- ⇒ Gemesch kregen quasi volledige bevoegdheid van onderwijs
- ⇒ Geweten: stap in de richting van economische regionalisering
  - Econ beleid werd volledig overgedragen aan de gewesten, met uitzondering van
- ⇒ 2<sup>de</sup> fase
- ⇒ Heet hang ijzer: fiscale autonomie
- ⇒ 3<sup>de</sup> fase
- ⇒ Werd van in het begin bemoeilijkt door een aantal hoofdrolspelers
- ⇒ Verkiezingen van 24 november 1991
  - De vijf regeringspartijen leden fors stemmenverlies
- ⇒ Sint-Michielsakkoord (1992)
- ⇒ Na verkiezingen: laatste fase van de staatshervorming volgens nieuwe formule: dialoog van gemeenschap tot gemeenschap: besprekingen buiten de regering (die zich dan kon bezighouden met de begroting – sanering overheidsfinancien -en met contact met de burger)
- ⇒ De dialoog werd zonder volledig akkoord beëindigd. Dehaene werkt het af in het Sint-Michielsakkoord
- ⇒ Eindelijk is België een federale staat met gewesten en gemeenschappen
- ⇒ Enkele karakteristieken van het Belgische federalisme
- ⇒ Belgische staatshervorming is niet verlopen via een vooraf bepaalde strategie maar is het gevolg van geven en nemen
  - Dynamiek van het noodgedwongen afgeven van centrale macht om toch nog een beetje te kunnen behouden
  - Beperkt aantal hoofdrolspelers
    - Wilfried Martens
    - Jean-Luc Dehaene
    - Hugo Schiltz
    - Gerard Deprez
    - C.F. Nothomb
    - Andre Cools
    - Guy Spitaels
    - Staatshervorming is het werk van de politieke partij-elite
  - De staatshervorming heeft de basiselementen van het gangbare sociaal-politieke systeem ongewijzigd gelaten
  - Verregaande verstaatsing en bureaucratiseirng
  - Er is toch nog niet altijd communautaire rust en er zijn nog vele vragen omtrent de verdeling van de taken en zo

## 2) De sociaal-economische crisis en het herstelbeleid

- ⇒ Het einde van het keynesiaanse model
- ⇒ Keynesiaanse model was de basis van het naoorlogse beleid
  - Overheid als actieve actor

- Stimulatie van de vraag
- Werd gezien als een sluitend zelfregulerend systeem
- ⇒ 1973: economische crisis
  - Inflatie van 13 %
  - Pas rond 1979 deed een jonge neo-liberale generatie (Guy Verhofstadt) binnen de PVV het roer omkeren
- ⇒ Thatcher en Reagan: terugdringen van sociale verworvenheden, verregaande privatisering, beperking sociale uitgaven
- ⇒ Na 1973:
  - Voeren van een expansieve budgettaire politiek
  - Communautaire spanningen belemmerden de regering haar aandacht ten volle op de crisis te richten
- ⇒ 1973 – 1981
  - Enorme politieke instabiliteit (tien regeringen op tien jaar)
- ⇒ Drietal structurele kenmerken van de Belgische economie:
  - Kleine en open economie
    - Sterke concurrentie (zowel in export als binnenlandse markt)
    - Zeer kwetsbaar voor buitenlandse schokken
    - Economie gericht op landen binnen de EU
  - Stelsel van vaste wisselkoersen
    - Wordt geacht een gunstige invloed uit te oefenen op de internationale handel
  - Bijna volledige loonindexatie

#### B. De economische crisis en de crisis van de crisisbeheersing:

- bij het uitbreken van de oliecrisis in 1973 steeg de inflatie tot 13 %
  - olieschok betekende een verarming 2%, al bij al zeer bescheiden
  - iedereen schoof echter de hete aardappel door en elke groep probeerde de gevolgen op de andere af te wentelen
- op een jaar tijd werden 7 loonindexeringen doorgevoerd
  - loonkosten stegen in de Belgische particuliere sector op twee jaar tijd met 45%
  - deze automatische doorrekening van de stijging van de consumptieprijzen in de lonen benadeelde het concurrentievermogen van de Belgische ondernemingen
  - tussen 1974 en 1977 gingen er meer dan 180.000 banen verloren en verloren de bedrijven 30% van hun competitiviteit tegenover het buitenland
- ook het definitieve einde van het Bretton-Woodssysteem was een factor die economische instabiliteit bracht
  - trad een **nieuw internationaal monetair regime** in voege, gebaseerd op vlottende wisselkoersen
  - zorgde echter voor onstabiliteit
- economische beleid tussen 1974 en 1976 werd gericht op het terugdringen van de inflatie
- dit diende te gebeuren door een beperking van de staatsuitgaven, een terugdringen van de geldcirculatie en een loonmatiging om op die manier de concurrentiepositie van de bedrijven te herstellen
  - bedrijven reageerden op deze crisis met een productiviteitsstijging via rationalisatie en het sluiten van minder rendabele ondernemingen
  - had een **enorme stijging van de werkloosheid** tot gevolg

- velen ijverden voor een meer actief ingrijpen van de overheid om de werkloosheid te bestrijden en de koopkracht terug aan te zwengelen
- de [vrijdagstakingen van februari 1977](#) deden de regering Tindemans door de knieën gaan
- in 1977 keerde de tweede regering-Tindemans, waarin de christen-democraten met de socialisten samenwerkten, terug naar een gematigd Keynesianisme
  - steunen van de nationale economische sectoren die in moeilijkheden waren
  - methode van de [debudgettering](#), waardoor de financiële lasten die met deze steun gepaard gingen, op korte termijn waren opgelost omdat de leningen pas later moesten worden terugbetaald
  - werkloosheidsbestrijding werd prioritair
- [tweede olieschok in 1979](#) zorgde echter opnieuw voor enorme problemen
- **1981** werd een rampenjaar voor de Belgische politiek
  - de werkloosheid steeg fors, de staatsfinanciën ontspoorde, de concurrentiepositie van de bedrijven zakte zienderogen, de Belgische frank kwam onder enorme druk te staan
- werd duidelijk dat enerzijds de communautaire problemen dringend een oplossing moesten krijgen en dat anderzijds het klassieke keynesianisme geen oplossing bood

### C. Het herstelbeleid:

- jaar 1981 betekende een dieptepunt, maar ook een keerpunt
  - de CVP-PSC verloor tijdens de wetgevende verkiezingen van 8 november maar liefst 21 zetels in de Kamer en 17 in de Senaat en verkeerde in een diepe crisis
  - grootste formatie van het land werd onbekwaamheid en onverantwoordelijkheid aangewreven
- CVP ruilde de socialisten in voor de liberalen en de nieuwe rooms-blauwe coalitie dokterde een herstelbeleid uit, verpersoonlijkt door de [tandem Wilfried Martens-Guy Verhofstadt](#)
- partnerwissel verliep vlot en zonder veel tegenstand vanwege de ‘linkerzijde’ van de CVP
- pas later werd duidelijk waarom het ACW het herstelbeleid had geslikt
- waren geheime besprekingen tussen de top van de christelijke arbeidersbeweging en Wilfried Martens, om het harde economische herstelbeleid sociaal te begeleiden en te verkopen aan de eigen achterban

### **1) Herstel van het ondernemingsklimaat:**

- [eerste fase \(1982-1983\)](#): werk gemaakt van [het herstel van het ondernemingsklimaat](#)
- regering gaf de hoogste prioriteit aan het herstel van de concurrentiekracht van de ondernemingen
- belangrijke ingreep was de [devaluatie van de Belgische frank](#) in februari 1982:
  - definitieve begin van het herstelbeleid
  - pas 8 jaar na de devaluatie kon de Belgische frank zijn vroegere positie van sterke munt opnieuw opeisen

- werden maatregelen ontworpen om het risicodragend kapitaal opnieuw aantrekkelijk te maken
  - succesvolle wet Cooreman-De Clercq
    - tweeluik, nl. een vermindering op de vennootschapsbelasting bij nieuwe kapitaalbreng en een aftrek bij de inkomstenbelasting voor nieuwe beleggers in risicodragend kapitaal
  - deze bekommernis m.b.t. het vrijwaren van het concurrentievermogen en de loonevolutie zal een constante worden in het sociaal-economische beleid van de volgende regeringen
  - andere bekende maatregel in dit verband is de door de Europese Unie fel gecontesteerde **MARIBEL-operatie** → werd voor het eerst doorgevoerd onder de regering-Eyskens in 1981, maar later door de regeringen Martens en Dehaene verdergezet
  - beleid werd gekenmerkt door een inlevering van de lonen ten gunste van de bedrijfswinsten
  - in het geheel van het nationaal inkomen in België daalden de inkomens uit arbeid van 68,3 % in 1980 tot 59,1 % in 1987 en stegen de inkomens uit vermogen van 15,1 % tot 24,4 % van dezelfde periode
  - nationale sectoren kregen een aantal gunstmaatregelen, vooral van fiscale aard, om een reconversie mogelijk te maken
    - reddingsplan voor scheepsbouw, staal- en glasverwerkende nijverheid, een textielplan, een plan voor de reconversie van de steenkoolmijnen
    - nationaal economisch beleid gericht op deze sectoren, werd ernstig bemoeilijkt door de roep naar regionalisering ervan omdat de gehanteerde **wafelijzerpolitiek niet alleen verlamdend werkte, maar ook zeer kostelijk was**
  - leningen werden buiten de begroting afgehandeld, maar deze leningen moesten in de praktijk door de Staat worden betaald
    - hierdoor keeg men te maken met de zogenaamde **spookmiljarden**
    - naast de 5 nationale sectoren, maakten ook openbare werken, Sabena, ziekenhuizen en universiteiten, tal van steden en gemeenten van deze techniek gebruik om van de overheid vers geld te bekomen
- leidde tot een onoverzichtelijk kluwen van tal van fondsen
- uitvoer reageerde slechts matig op de verbetering van het concurrentievermogen
  - een daling van de invoer was te wijten aan een daling van de binnenlandse vraag, als gevolg van allerlei inleveringsoperaties die het vrij besteedbaar inkomen van de gezinnen had aangetast
  - ondernemingsrendabiliteit was sterk toegenomen, maar dit was grotendeels het gevolg van de devaluatie en andere beleidsmaatregelen
  - ook wat betreft een verbetering van de werkgelegenheid was het resultaat eerder bescheiden
    - groei van de productie ging niet gepaard met een toename van de tewerkstelling maar wel met productiviteitsverhogingen

## 2) Sanering van de overheidsfinanciën:

- tweede fase: sanering van de openbare financiën
- vanaf 1984 werd een meerjarenplan uitgewerkt dat uit twee luiken bestond
  - 1) **algemene matiging van lonen, wedden, sociale vergoedingen en uitkeringen**

- 2) reeks van specifieke maatregelen om de [overheidsfinanciën terug te schroeven](#) → [dit besparingsplan](#) werd in 1986 met het zogenaamde Sint-Annaplan verder uitgediept en aangevuld
- vanaf 1988 werd een **dubbele begrotingsnorm** gehanteerd
    - enerzijds mochten de uitgaven van de schatkist, exclusief rentelasten, niet sterker stijgen dan de inflatie
    - anderzijds mocht het jaarlijks netto te financieren saldo (NSF) niet hoger uitvallen dan het jaar voordien
  - doorgedreven besparingen en de aangekondigde privatiseringen lokten reactie uit en leidden tot de val van de rooms-blauwe regering Martens in 1987
  - in 1988 veranderden de christen-democraten weer van coalitiepartner en was het terug de beurt aan de socialisten
    - in 1989 meende de regering dat het einde van de tunnel in zicht was
    - in 1990 herleefde de economie en het aantal werklozen daalde tot 347 932, het laagste cijfer in 10 jaar
  - in tegenstelling tot de periode 1982-1987 kon de Belgische economie nu wel ten volle meegenieten van de internationale hoogconjunctuur
    - hereniging van Duitsland zorgde voor een positieve invloed op het vraageffect van 1,7 % van de economische groei in ons land
  - alleen de [overheidsinvesteringen bereikten een dieptepunt](#)
  - er was opnieuw een lichte vorm van euforie
- heropleving was echter maar van korte duur!!
- de [Golffoorlog \(1990\)](#) vormde de onmiddellijke aanleiding voor de conjunctuurbreuk
  - een meer orthodox begrotingsbeleid terug noodzakelijk
  - prijskaartje van de tussentijdse *retour du coeur*: 50 miljard
    - deze enkele 'vette' jaren werden nauwelijks gebruikt om verder te bezuinigen
    - daarenboven kreeg de regering te maken met een institutionele hervorming waardoor circa 1/3 van de middelen naar de gemeenschappen en gewesten werden doorgeschoven
  - overheidssanering was erop gericht de rentelasten te verlagen en de schuld af te bouwen
  - daarom werden de [primaire uitgaven](#) (= overheidsuitgaven zonder de interestlasten) [drastisch teruggeschoefd](#)
  - hoewel de liberalen vanaf 1988 niet langer deel uitmaakten van de regering, werd het neo-liberale herstelbeleid feitelijk grotendeels verdergezet
  - in het kader van een verdere sanering van de openbare financiën werd er nu ook ernstig werk gemaakt van de [modernisering van de financiële sector](#)
    - dubbele wisselmarkt afgeschaft, systeem van begrotingsfondsen opgedoekt en grondige hervormde markt van schatkistcertificaten
    - de Belgische frank werd gekoppeld aan de Duitse Mark, wat werd gezien als de kroon op het werk van een volgehouden orthodox begrotingsbeleid
  - werd geëxperimenteerd met alternatieve belastingsvormen zoals de 'ecotaks' en tenslotte werd er werk gemaakt van en actief schuldbeheer, onder impuls van minister van financiën, [Philippe Maystadt](#)

- regering ging op een actieve manier optreden in de financiële markten i.p.v. passief de eisen van de financiële instellingen te ondergaan
  - verschillende mogelijkheden: schuldsolidatie, schuldsconversie
  - de overheid ging meer en meer de voorwaarden bepalen waartegen geleend zou worden, i.p.v. dit over te laten aan de banken
- [privatisering van tal van overheidsinstellingen](#) werd doorgezet om de schulden in de staatskas aan te zuiveren
  - Belgacom, ASLK, NMKN, NIM, het Gemeentekrediet werden geprivatiseerd, verschillende staatseigendommen en overheidsparticipaties werden verkocht

### 3) De Maastrichtnorm:

- voorlopig laatste fase stond geheel in het teken van Maastricht
- verdrag van Maastricht (1991) voorzag 5 evaluatiecriteria voor de toetreding tot de Europese Monetaire Unie (EMU):
  - 3 van de 5, nl. deze van muntdevaluatie, de inflatie en de intrestvoeten, vormden geen probleem
  - problemen stelden zich m.b.t. het bereiken van de [3%-norm](#) (het gezamenlijke overheidstekort mag niet meer bedragen dan 3 % van het BNP) en de [schuldenberg](#) (openbare schuld mag ten hoogste 60% beragen van het BNP)
- Premier Dehaene zag het als zijn persoonlijke uitdaging om België binnen te loodsen in de EMU
- werd een plan opgesteld dat zich voornamelijk concentreerde op het terugdringen van het overheidstekort tot 3 % van het BNP en een geleidelijke afbouw van de schuld
- behalen van de 3 % was niet enkel een noodzakelijke voorwaarde voor een toetreding tot de EMU, maar was ook nodig om een ‘[omgekeerd sneeuwbal](#)effect’ te kunnen realiseren en zo te komen tot een echte schuldafbouw
- naast het convergentieplan kwam er ook een [Globaal plan](#) tot stand
  - regering pakte einde 1993 zelf uit met een plan voor de werkgelegenheid, hervorming van de sociale zekerheid en het herstel van het concurrentievermogen
  - werden maatregelen getroffen om de uitgaven in de sociale zekerheid terug te dringen en haar zo terug in evenwicht te brengen
  - versterking van het concurrentievermogen werd beoogd via het opleggen van een reële loonblokkering voor de jaren 1995 en 1996 en door de invoering van de ‘gezondheidsindex’
- in deze periode kwam, zoals reeds eerder aangegeven, ook het [Sint-Michielsakkoord](#) tot stand
  - heel wat financiële middelen van de federale overheid werden naar de deelstaten overgeheveld
  - wakkerde de discussie over een federalisering van de staatsschuld aan
- door federalisering ook verbodskeling van sociaal-economische bevoegdheden
- federale overheid beschikt voornamelijk over sociale zekerheidsinstrumenten en fiscale instrumenten terwijl de gewesten over andere instrumenten beschikken om het regionale economische beleid gestalte te geven
  - scheidt echter vaak verwarring

- ook verwarring inzake het werkgelegenheidsbeleid
  - traditioneel 3 aspecten: werkloosheidsverzekering, arbeidsbemiddeling en beroepsopleiding
  - voor het eerste is de federale overheid bevoegd, voor het tweede de gewesten en voor het laatste de gemeenschappen

#### D. Sociale gevolgen van het herstelbeleid:

##### **1) Tewelkstellingscrisis:**

- economische ontwikkelingen hebben het basiscompromis waarop het overlegssyndicalisme is gebouwd op de helling gezet
    - randvoorwaarden van dit compromis waren niet langer vervuld
    - wanneer de economische crisis vooral een **tewelkstellingscrisis** werd, moesten de vakbonden ook hun eisen en prioriteitenagenda aanpassen
  - vakbonden werden gedwongen tot grote sociale toegevingen om zo de werkgelegenheid te activeren
  - concurrentievermogen werd het belangrijkste uitgangspunt voor het collectief onderhandelen
- gehele sociaal-economische beleid stond in het teken van een verplichte negociatie over de bevordering van het concurrentievermogen en de tewerkstelling
- crisis stelde de overheid voor een werkelijk dilemma
    - maatregelen om de tewerkstelling te bevorderen kosten geld en vergroten daardoor het overheidsdeficit
    - maatregelen om dit deficit te verminderen, schaden de tewerkstelling
- **werkloosheidsprobleem was in zekere zin onoplosbaar**
- tewerkstellingsbevorderende maatregelen zorgden voor een vermindering van de sociale rechten
  - tal van nieuwe (nep)statuten en (pseudo)contracten in het leven geroepen die voornamelijk het goedkoper maken van arbeid, de flexibilisering van arbeidsvoorwaarden en ontslag beoogden
  - om het concurrentievermogen te verbeteren ging de overheid over tot een **reeks van maatregelen m.b.t. bijdrageverminderingen**
  - kwam een vermindering van de sociale lasten van kleinere en arbeidsintensieve ondernemingen ten koste van grotere kapitaalintensieve ondernemingen, MARIBEL, een vrijstelling voor de bijkomende aanwerving van werklozen T-Zones en coördinatiecentra met gunstige fiscale regelingen, impulsen voor de aanwerving van stagiairs, voordelen bij alternerend werken en leren, vrijstelling van sociale zekerheidsbijdragen voor kansarme jongeren, bijdrageverminderingen voor lage lonen,...
  - om de bijdrageverminderingen te compenseren werden de fiscale, quasi-fiscale en bijdragen op uitkeringen verhoogd
  - zo kwam er een solidariteitsbijdrage in de openbare sector, een bijzondere bijdrage voor inkomens boven 3 miljoen, voor kinderlozen en alleenstaanden, een loonmatigingsbijdrage, een bijdrage aan het tewerkstellingsfonds t.v.v. de risicogroepen, bijdragen op pensioenstortingen, bijdrage op verzekeringspremies inzake hospitalisatie, bijdrage via het fonds voor sluiting van ondernemingen,....

→ **niet echt sprake van een coherent tewerkstellingsbeleid**

- elke begrotingsronde met nieuwe fiscale en parafiscale lasten wordt begeleid met maatregelen die bepaalde sectoren of groepen moeten ontlasten
- vraag is of de som van het geheel positief uitvalt

## 2) Democratisch deficit:

- herstelperiode werd gekenmerkt door een versterking van het overheidsoptreden en bracht een zeker politiek, maar ook **sociaal-economisch deficit** teweeg
- regering regeerde immers van 1982 tot 1986 met bijzondere machten en later ook met kaderwetten en schoof op die manier het parlement aan de kant
- de **vakbonden** speelden in heel deze periode, als verdedigers van de verworven rechten, een eerder ondergeschikte rol
- van een 'gemeenschappelijk vakbondsfront' was allang geen sprake meer
- het ACV was bereid om water bij de wijn te doen en de noodzakelijke maatregelen sociaal te begeleiden, terwijl het ABVV veel meer principieel was
  - ook het feit dat vanaf 1982 de socialisten niet langer deel uitmaakten van de regering, heeft de samenwerking allerm minst bevorderd
- vanaf de tweede helft van de jaren '80 groeide er opnieuw een zekere toenadering tussen de twee grote vakbonden
  - ACV kreeg het steeds moeilijker de harde herstelmaatregelen te slikken en meende dat een gemeenschappelijk optreden beter weerwerk tegen de neoliberale accenten in de regeringspolitiek zou kunnen bieden
- rol van de overheid als herverdelers werd steeds meer en meer beperkt omdat het deel van de inkomsten dat ervoor kan worden aangewend, steeds kleiner werd
  - haar besteedbaar inkomen ligt nu op het niveau van 1970
  - ook dit bepaalt de wijzigende strategie van de vakbonden; zij worden meer en meer boswachters in het reservaat van het sociaal recht

## 3) Mutaties:

- hierdoor kende ook het sociaal overleg sinds de economische crisis **diepgaande mutaties**, zowel op inhoudelijk vlak als op structureel vlak
- toenemende internationale concurrentie op vlak van producten, loonkosten, technologieën en productiviteit, de delokalisering, aanpassingen van definitie en conceptie van arbeidsduur en arbeidsplaats, flexibele werktijden, thuisarbeid, de verzelfstandiging in het statuut van de werkenden, de verouderde bevolking en z'n weerslag zowel op gebied van de sociale zekerheid als het vlak van de arbeid, loon- en arbeidsvoorwaarden, arbeidsuur, overgang van statuair naar contractueel personeel in de publieke sector, toenemende decentralisering van het collectief overleg naar de ondernemingen toe, de rol van de overheid in het sociaal-economisch overleg, enz....

→ **tal van uitdagingen dwingen de verschillende actoren en niet in het minst de vakbonden, tot een nieuwe beeldvorming m.b.t. het sociaal-economisch overleg en beleid!**



